

RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 131 (1).**

1922 a.

Sisu: 1. Päewakorra kinnitamine. — 2. Riigikogu juhatusete teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Wabariigi Walitsuse wastamine kommunistilise tööliisterühma arupärimise peale tööliste ajakirjanduse ärakeelamise kohta. — 4. Järgmise koosoleku määramine.

Riigikogu koosolek 13. juunil 1922 a. kell 5 p. 1. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab esimees **J. Kukk**. Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**, wahepeäl abisekretäär **W. Pezold**.

Walitsuse lauas: töö- ja hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöminister **B. Rostfeldt**, kohtuminister **J. Reichman**, haridusminister **H. Bauer**.

Koosolek algab kell 5.10 p. 1.

1. Päewakorra kinnitamine. Juhataja **J. Kukk**: Kuulutan Riigikogu VII istungjärgu awatuks.

Tänaseks koosolekuks määratud päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Ettepanekuid päewakorra muutmise kohta ei ole, siis loen päewakorra wastuwõetuks. Enne päewakorra juurde minemist loeb sekretäär ette seaduseelnõud, mis komisjoni on antud. Sõna on sekretääril.

2. Riigikogu juhatusete teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Sekretäär **A. Tupits** (loeb):

1) Seaduseelnõu Eesti demokraatlike wabariigi ja Wene nõukogude wabariigi wahel tehtud metsa ja metsamaterjaalide Eestisse parwetamise lepingu kinnitamise kohta — wälisasjade komisjoni. 2) Seaduseelnõu pornograafiliste väljaannete laialilaotamise ärahoidmise kohta — wälisasjade ja üldisesse komisjoni. 3) Deklaratsioon alalise rahwuswahelise kohtu jurisdiktsiooni wastastikusel alusel 5 aastaks kohtu põhimääruse 36 artikli § 2 põhjal sunduslikuks tunnustamise kohta — wälisasjade komisjoni. 4) Seaduseelnõu kaubandus-tööstusministeeriumi 1922 a. erakorraliste kulude celarwe suurendamise kohta — rahaasjanduse komisjoni. 5) Seaduseelnõu raamatukaupluste, ajalehtede kontorite ja ajalehtede kioskide,

laenuraamatukogude, lugemistubade ja trükitoodete käsimüügi kohta — haridus- ja üldisesse komisjoni. 6. Seaduseelnõu 1921 aasta riigi wõlauskujate summade wäljamaksmise tähtaja pikendamise kohta — rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja **J. Kukk**: Riigikogu asub päewakorra juurde.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine kommunistilise tööliisterühma arupärimise peale tööliste ajakirjanduse ärakeelamise kohta.

kirja all „tööliste ajakirjanduse ärakeelamise kohta“, ja paluwad wastata, mis walitsus kawatseb teha, et wõimaldada töölisteklassile ajakirjanduse wäljaandmist, ja teiseks, kas kawatseb walitsus korrale kutsuda ja wastutusele wõtta niisuguste sammude eest ametnikka jne. Arupärimise sissejuhatuses kõneldakse kolmest lehest, nimelt „Tallinna Töölisest“, „Punases Tähest“ ja „Spartakusest“, mis olewat kinni pandud. Siin, austatud rahwasaadikud, ma pean ütleva, et kõik need kolm lehte on Tallinna rahukogu otsusega kinni pandud. Missugused põhjused kohtul selleks olid, need ei wõi minul, kui walitsuse liikmel, mitte teada olla, sest ma ei ole õigustatud selles asjas kohtu poole pöörama, samuti ei ole ka kohus kohustatud minule wastama, missugused põhjused seal olid. Need põhjused wastawate paragrahwide alusel antakse teada lehetoimetajatele, nii et see kui erasi otsekohele minusse mitte ei puutu, waid see puutub rohkem wastawa lehe wastutawasse toimetajasse, kellel wabadus on kohtuotsusest ärakirja nõuda. Aga ma arwan, et kohus selle ärakirja on juba politseilise wõimu kaudu ajalehetoimetajale kätte saatnud. On ju õigus, et wiimane nimetatud ajalehtedest, nimelt

Siseminister **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed. Riigikogule wastuwõtmiseks on kommunistilise rühma nimel rkl-ed Wanja, Leewald ja Kägu esitanud arupärimise peal-

„Spartakus“, sai minu korraldusel hommiku wara aresti alla wõetud, sellepärast et see ajaleht endas sisaldas üleskutsuwat ja wäljakutsuwat tooni meie kohtu tegewuse wastu ja kõigil neil päewil, mil kohus eel tulemas oli, oleks wõinud kohtu-tegewuse suhtes mitte tarwilikku meeleolu sünnitada, nimelt kohtuwastast ja kohtule waenulikku meeleolu. Sellepärast tarwitades oma erakorralist wõimu Tallinna piirkonnas, lasin selle ajalehe hommiku warakult wäljailmumisel aresti alla panna. Kuid selsamal päewal umbes kella 1—2 paiku, igatahes enne lõunat, suluti seesama leht jäädawalt ka wastawa rahukogu otsusega, mis kinnitab, et minu poolt ettewõetud samm täiesti põhjendatud oli, sest wastasel korral ei oleks kohus seda lehte mitte sulgunud. Kaks eel-poolnimetatud lehte suluti, nagu tähendatud, kohtuotsustega, ilma et minu poolt nende lehtede arreteerimist oleks olnud. (O. Gustawson (is.): Öösel wist kohus istumisi ei pea!) Nõnda wõiksin mina õieti wastuse ettetoodud arupärimise peale lõpetada, sest tõesti nende asjade teisiti otsustamine, nagu ma juba nimetasin, ei kuulu minu kompetentsi ja kui kohtuotsused tõesti on olnud, siis on neil täieline põhjus arwata ja ütelda, et need otsused on tehtud täitsa seaduslisel alusel ja et need lehed on hakanud awal-dama kuritegewuslikku tegewust, mis põhjust on annud neid kohtuliselt sulguda. Aga ma ei tahaks sellega mitte oma kõnet lõpetada, sest et ühenduses selle arupärimisega wõib tekkida teine küsimus, mis minu arwates arupärijate poolt täna-sel koosolekul ette tuuakse. See seisab nimelt selles, et siseminister on Tallinnas oma erakorralise wõimuga kolmele lehele, mis kommunistide poolt registreerimiseks saadeti, ilmumise takistanud kunni 1. jaanuarini 1923 a. Ma pean ütleva, et see on praeguse Wabariigi Walitsuse ja praeguse Riigikogu ajal esimene juhtumine, kus meie oleme sunnitud olnud wäljaspool kohtuotsust lehte ilmumisele takistust tegema. Senni on kõik lehed, mis niisuguse saatuse osaliseks oma kuritegewusliku ilme poolest saanud, suletud kohtuotsusega. Wastutawad toimetajad on neil kordadel alati wastutusele wõetud. Wiimasel ajal tulid niisugused asjad päewakorrale, mis sundisid kolme kommunistilise ajalehe ilmumiseks teatawa aja jooksul mitte wõimalust andma. On teada, et peale selle, kui Eesti wabariigi kohus Wiktor Kingissepa karistamisele oli

mõistnud surma läbi ja kui see otsus oli täide wiidud, tõusis meie walitsuse kui ka meie kohtute wastu nõukogude-Wenemaa kolmandas internatsionaalis ja ka nõukogude-Wenemaa walitsuse üksikute tegelaste keskel niisugune sõjakäik, mis sundis terawamini tähele panema seda, mis seal sünnib. Kõigile meist on teada, mis sisaldas Wene ametlik ajakirjandus eneses peale kohtuotsuse täidesaatmist. Kuid sellest hoolimata luban ma austatud Riigikogu liigetele mõned üksikud wälj-wõtted sellest meeleolust ja nendest ka-watsustest ette tuua. Iseloomustawa joonena kogu selles asjas paistab meile wahelesegamine ja meie walitsuse otsekohene ähwardamine. Meie oma rahwus-wahelises läbikäimises ei ole niisuguse meetodiga harjunud ja paneme seda wäga terawasti tähele. Kui meie peale selle näeme, et kolmanda internatsionaali agendid ja teised lähemad kaastöölised samasugust taktikat ja abinõusid, mis on juhitud Eesti riigikorra wastu wõitlemiseks ja kukutamiseks, tahawad siseriiki tuua, siis ei saa meie enam rahulikult pealt waadata. Juba see on meile wõõrastaw, et meiega heas wahekorras olew naaberriik, lubab oma ametlikule ajakirjandusele, kolmandale internatsionaalile ja oma seltskonnale niisuguse wäljaastumise meie wastu. (Pahemalt poolt: See on täiesti õigustatud.) See kõik jääb meist wäljapoole ja pealegi wastab igaüks enese eest. Meie oleme walwel, et wastawad agendid ja kaastöölised, kes meie wastu töötawad, meie mitte sisse tungida ei saa. Igaüks, kes tahab wõidelda Eesti rahwariigi eest tema põhiseaduse piirides, see on kutsutud sellele wõitlusele ja temale on lubatud kõik kodanlised wabadused. Kodanlisi wabadusi kuritegewuse jaoks ei saa meie mitte lubada. Kodanlisi wabadusi ei ole mitte warguste, mõrtsukatööde ja teiste kuritegude jaoks, kodanlisi wabadusi ei ole ka mitte riiklikkude kuritegude jaoks. Iga kaelakohtuseadus karistab riiklikka kuritegusid palju wäljemini kui harilikka wargusi ja teisi kuritegusid, sest riiklikud kuriteod on juhitud kogu rahwa ja seltskonna heaoleku wastu. Kui kuritegewus, mis käega katsutawalt on sihitud meie riigi wastu, tahab meie riiki sisse tungida, siis austatud Riigikogu liikmed, ei saa muud, kui see kuritegewus tuleb eemaldada ja ära hoida. Sellepärast oli walitsusel, keda mina tutwustasin käesolewate asjaoludega, ühtlane seisukoht, et

meil on praegu niisugune moment, niisugune aeg, missugust ära kasutada tahtakse rahvusvaheliste sekelduste sünnitamiseks. Niisuguseid asju meie kuidagi wiisi lubada ei saa, sest meie peal on wastutus, et seespoolt ei saaks õigustatuks see kuritegu, mida praegu prowotseeritakse väljaspool. Ma luban austatud Riigikogu liigetele üksikud iseloomustatud väljawõtted meie naabrimaa poolametlikust, ja ametlikust ajakirjandusest ette tuua. Teist ajakirjandust, peale nimetatute, neil olemas ei olegi. Pealkirja all „Pealetungimisele“ kirjutatakse „Edasis“ muuseas, et Eesti siseminister olewat ähwarduse teinud, et kõik, kes samasugustele kuritegudele asuwad, kui seda Wiktor Kingissepp oli teinud, et kõik need kuriteod karistatakse wastawalt. Sellepeale wastab „Edasi“, et „ka seda peame meeles. Peame meeles ka siseministri ähwardust ja wastame ähwarduse peale tegudega...“ „Kuid meie tuletame siin Eesti proletariaadi wanne meelde, meie tuletame meelde Eesti proletariaadi töotust — weriselt kätte maksta Eesti kodanlusele ja sotsiaaljuudastele nende weretöö eest...“ — „Iga töölise tapmise peale wastame meie kümne kodanlase tapmisega. Pidagu walge Eesti lihunikud meeles, et meie käes on terwe rida nende pantwangisid, neist ei pääse ükski eluga, kui lihunikud weel julgewad ühte ausat proletaarlast weristada. Walge terrori peale peame wastama punase terroriga. Mingisugust armu kodanluse ja sotsiaaljuudaste wastu. Sõnademängust aitab!...“ — „Wäriuse Eesti lihunikude walitsus!“... „Armuta wõitlust, armuta häwitamist!“... „Read koomale! Pealetungimisele!“ — Ühes teises numbris wõime muuseas lugeda ühest töotusest, mis on annud Eesti töörahwa ülikooli õpilased ja õpetajad — see on muidugi Peeterburis, järgmist: „Paneme oma kindla solidaarsusega sellele piiri! Jätkub diplomaatiast, otsustagu küsimust töölisteklasi sõjariistus raudne rusikas! Werid nõuab were hinda...“ „Wannume halastamatut kättemaksmist töörahwa juhtide mõrtsukatele.“ „Meie, Eesti sektori üliõpilased, wannume Wiktor Kingissepp'a eest kätte maksta. Tema siht oli — panna Tallinnas raatusel lehwima punane lipp. Meie töötame, et tema tööd jätkame ja punase lipu Eestis lehwima paneme. Wiktor Kingissepp'a mälestus olgu meile püha. Wannume kättemaksmist tema timukatele!“ Edasi loeme

meie muuseas meie Peeterburi kontroll-opteerimise komisjoni tegelaste kohta: „Meie oleme alati nõudnud, et see timukate, waraste, rööwlite, nuhkide ja spekulantide pesa saaks ära häwitatud nõukogu Wenemaa pinnal, sest Eesti wabariigi kelmid ei mõista weel diplomaatlist passi taskus kanda... Eestkätt peab karmilt ümber käima nende kelmidega, keda senni on korda läinud tabada. Mingisugust armu! Kelmidele tuleb kelmide palk anda. Häwitame nad maiselt pinnalt!“ (M. Martna (sd.): Kas see on siis nendest kinnipandud lehtedest?) Ei, need lehed ilmuwad kõik wabalt. (M. Martna (sd.): Teie lubasite rääkida kinnipandud lehtedest!) Sellest räägin mina pärastpoole. Ma ütlesin, et need lehed on kohtuotsusega kinni pandud — mina ei tea mitte, mis süüdistuse puhul. — Edasi wõime meie lugeda juba ametlikust Wene lehest kirjeldust selle kohta, kuidas korraldati väljaastumist Eesti Peeterburi kontrollopteerimise komisjoni maja ees, missugune resolutsioon seal wastu wõeti ja missuguseid ähwardusi Eesti walitsuse kui ka riigi wastu lasti ilmsiks tulla. See on wenekeelne, sellepärast paluksin lüha tõlkimiseks: „Seltsimehed Palwadre, Isak ja teised kõnelewad uulitsarööwlitest, kes nimetawad endid Eesti walitsuseks. Punase terroriga wastame meie. Meie nõuame pantwangide mahalaskmist Wenemaal. Elagu Eesti nõukogude riik!“

Edasi on wõetud resolutsioon wastu, mis samas ametlikus lehes ära trükitud, ja milles järgmist lugeda wõime: „Meie nõuame oma walitsuselt — tähendab Wene nõukogude walitsuselt — lõpp teha sellele timuklisele walitsusele, kes asub Eestis. On silmapilk tulnud ära häwitada kõiki neid mõrtsukaid, ja suure uulitsa kõrilõikajaid. Meie nõuame jällegi wastamist punase terroriga, pantwangide ärähwitamist jne. Maha mõrtsukad, kes nimetawad ennast Eesti walitsuseks! Olgu terwitatud Eesti nõukogude wabariik! Olgu terwitatud rewolutsiooniline awangard, Eesti kommunistline erakond!“

Ma wõiksin, austatud Riigikogu liikmed, weel teisi näitusi samas meelesolus tuua, mis ilmsiks on tulnud ametlikus ajakirjanduses ühes meie naabririigis, kellega meil hea wahekord on olnud. Need näitused on aga niiwõrd üldiselt tuttawad, et neid siin ei maksa hakata kirjeldama. Nad näitawad meile wäga selgelt, missuguse taktika tarwitamist sealpool

nõutakse, missugust sihti selle liikumisele teostada tahetakse. Peale kõige selle lubada, et sama, poolametliku liikumise esitajad oma agentide kaudu koha peal awalikult wõiksid oma ajakirjanduses umbes samasuguse taktika meil päewalgele lasta tulla, seda ei sõandanud meie mitte teha. Tarwitades seda õigust, mis seadus meile kätte on annud, nimelt eemaldada iga kuritegu, ära hoida kuritegewust, tarwitades seda õigust ei saanud meie mitte teisiti, kui teatawa ajani keelduda ilmumise luba andmast nendele kolmele lehele, millest jutt oli minu kõne teises pooles. Esimesed kolm lehte suluti kohtuotsusega, teised kolm olid nende otsekohesed järeltulijad. Ma ütlen, harilikul ajal oleks tõesti wahekord hoopis teine olnud nende järeltulijatega, aga praegusel meile mitte küllalt soovitawal seisukorral, ei leidnud meie küllalt võimaliku olevat nende lehtede ilmumiseks luba anda. Ma arwan, et austatud Riigikogu, kes julgeoleku eest samuti wastutaw on, kui Wabariigi Walitsus, kõigiti heaks saab kiitma selles asjas siseministri sammu, mille tagajärjed kestma saawad kunni 1. jaanuarini 1923 a.

Juhataja J. Kukk: Kas arupärijad on siseministri seletusega rahuldatud?

J. Wanja (kom.): Arupärijate nimel teatan, et meie wastusega rahuldatud ei ole ja panen ette otsekohe läbirääkimistele asuda.

Juhataja J. Kukk: Arupärijad panewad ette kohe läbirääkimisi awada. Sõna ei soowita. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on poolt. Sellega on otsustatud otsekohe läbirääkimistele asuda.

J. Wanja (kom.): Kõige pealt pean rõhutama, et siseminister oma wastuses tõendas, et esimesed kolm lehte on kinni pandud kohtuotsusega. Seda ei ole aga mitte olnud. Lehed pandi siseministri korraldusel kinni ja siseminister tõendas, et pärast kohus tema korraldusi on kinnitanud. See oli aga esimese lehega nii. Kas teisega nii oli, seda meie ei tea. Aga wiimane leht „Spartakus“ pandi kinni kaitsepolitseiniku Palm'i korraldusel, ehk temal küll õigus wõis olla siseministri lubaga trükikoda sisse piirata, kuid lehe ilmumise keelas tema oma lubaga. Ja ma ei tea mitte, kas siseminister ise seda lehte enne luges wõi mitte, arwatawasti mitte. Mina leian, et siin ei ole mitte tegemist siseministri kindralkuberneri õi-

gusega ega ole ka tegemist kohtuotsusega, waid kaitsepolitseiniku omawoliga. Kinnipanemise põhjusi ei ole ametlikult mitte ette toodud, neid pole ka kohtuotsuses näidatud. Siseminister ei toonud siin ka mingisuguseid motiivisid ette, mis oleks nende lehtede kinnipanemist põhjendanud ja sellepärast leian ma, et see täiesti seaduswastane samm oli. Siseminister tõendas siin, et järgmised on sellepärast ära keelatud, et nemad olnud kommunistlised ajalehed. Mina ei tea, kas kellegil on otsaes tempel olemas, et tema on kommunistlise partei liige. Töölised olid need, kes esimesi ajalehti wälja andsid, töölised olid ka need, kes järgmised palwed sisse andsid. Ma tean küll, et siseministril on palju agenta, aga sellejuures ma kahtlen, kas need agendid suudawad wälja nuuskida, iga töölise kohta selgeks teha, et see on kommunist ja see ei ole kommunist. Järgmiste lehtede wäljaandjad ei ole sugugi mingisuguse poliitilise ilmawaatega inimesed ja ka esimestel lehtedel ei olnud waja iseäralisi poliitilisi sihte taga ajada. Need lehed, näituseks „Tallinna Tööline“, töötasid täiesti wastawalt kõigile töörahwa huwidele. „Tallinna Töölisel“ ei olnud mingisugust kommunistlise agiteerimise võimalust, seal ei olnud ühtegi artiklit ilmunud, mis oleks üles kutsunud Eesti riigikorda wägiwaldselt kukutama ega arutanud tema üheski oma numbris ega artiklis, mis selle Eesti riigiga teha. Kui see leht midagi Eesti walitsuse vastu kirjutas, siis oli see ainult see, et ta paljastas walitsuse põhiseadusest üleastumisi ja siseminister ei ole kunagi keelanud, ka isiklikult minuga läbi rääkides mitte, et walitsuse, iseäranis tema tegewust arwustada ei wõi. Meie oleme oma lehtedes ainult arwustanud ja arwustamise pärast on nad ka kinni pandud. Teised lehed on aga juba waruks sellepärast kinni pandud, et Wenemaa lehed Eesti riigi vastu kirjutawad ja kardetakse, et wast ehk hakkawad ka nemad Wenemaa lehtede eeskujul sedasama tegema. Järgmistele aga ei anta üldse enam luba. Kodanline ajakirjandus: „Päewalehed“ ja „Waba Maad“ muidugi tõendawad, et mis lehed need ka on, need pole kellegi häälekandjad, neid ei loeta palju. Paljud töolistest ei taha neist teadagi jne. Ma tean, et „Tallinna Töölisel“, mis pikemat aega ilmuda sai — ma ütlen meelega „pikemat aega“, sest harilikult ei lasta ühtegi lehte kuigi kaua ilmuda — et „Tal-

linna Töölisel" selle 3 kuu jooksul kurnis hulgate lugejaid oli ja see arv kasvas ühtelugu suuremaks. Selle lehe siht ja põhimõte kiideti heaks ja võeti vastu Tallinna ametiühisuste kesknõukogu poolt. Teie muidugi ütlete, et see nõukogu on põrandaaluse kommunistlike partei põrandapealne asemik, kuid selle nõukogu alla kuulub üle 7000 töölise ja ma ei eksi mitte, kui ma ütlen, et teie ei usu seda, et kommunistlikele parteile 7000 liiget on. Teie ütlete alati, et kommunistidel ei ole mingisugust poolehoidu, aga Tallinna kesknõukogul on ometi poolehoidu, teda toetab üle 7000 töölise. Samuti toetasid „Tallinna Töölist“ kõik teised töölisteühisused, ülemaaline maatöölise kongress ja ülemaaline töölisewanemate koosolek kiitsid selle lehe põhimõtet õigeaks, need olid kõigile tööliste vastu võetavad. Tema ilmumine oli ühise väerinna loomine 12 nõudmise alusel. Teie ütlete muidugi, et need 12 nõudmist ise olid ka puhtkommunistlike, mina aga ütlen, et kommunistid mitte nende 12 nõudmisega esinenud ei oleks. Nemand ei oleks mitte esinenud nõnda, vaid nagu teie ise harilikult ikka ütlete, oleksid kohe Eesti riigi kukutamist nõudnud ja see on kõik. Need 12 nõudmist ei ole mitte Eesti riigi kukutamiseks, vaid meie riigikorra parandamiseks... (Naer.) ... ja nad on kokku seatud, välja minnes meie wabariigi põhiseadusest. Muidugi mõista, kui meie oma ajakirjanduses ära trükkisime teie põhiseaduse, siis öeldakse: jah, ka see on kommunistlike. (J. Soots (põl.): Meie põhiseadus? Missugune siis see teie põhiseadus on?) Meie oleme ja küll praegu selle riigi kodanikud, aga inimeseõigust meil küll ei ole... (Wahelhüüded. Naer.) ... aga siiski selle riigi kodanikud, seda tunnistab juba see asjaolu, et ma selle riigi parlamendi kõnetoolilt praegu kõnelen. Teie ütlete muidugi, et see demokraatlike põhiseadus on eksisamm, teie arvates oleks parem, kui juba keisririik oleks käes olema.

Ma ei räägi rohkem sellest, toonitan aga weel kord, et „Tallinna Tööline“ ühise väerinna loomisest ei ole mitte põhiseadusest kõrwale läinud. Teie armastate meid küll arwustada ja hukka mõista, aga ometi ei saa teie näidata, et ükski neist 12 nõudmisest oleks põhiseaduse vastu käinud. Ja kui ka olekski mõni seda teinud, siis peaks arwesse wõtma, et töölised on neid heaks kiitnud, vastu

wõtnud, igal koosolekul omaks tunnistanud.

Samuti tähendas siin siseminister, et Eesti riigi vastu töötamine sündida — ma küll hästi aru ei saanud, aga sealt paistis välja, — et see sündida välise kapitaaali abil. Aga töörahwas teab, et Tallinna Tööline“ ilmus tööliste rahal, tööliste pennidest oli see kapitaal kokku pandud. Siseminister „Tallinna Töölist“ kinni pannes, teadis väga hästi, et see sadatuhat, mis selle läbi kahju saadi, et see tööliste kahju oli, nende käest kokku võetud pennide ärarööwimine. (J. Kesküll (majand.): Teie petsite töölisi, korjasite nendeltraha ja andsite kommunistlikele lehte välja.) Mismoodi see leht kommunistlike oli? Kas Teie olete parem tšensor, kui siseminister? Siseminister tõi pika rea artiklid Wene lehtedest ette, aga sellest, et see leht kommunistlike oleks olnud, ei kõnelenud tema midagi. Kas teie olete seda lehte lugenud? Ma usun, et ei ole. (J. Kesküll (majand.): Keegi korrapäraline tööline seda lehte ei loe, loewad ainult need töölised, kellele teie selle eest juurde makstate.) Meile maksetakse iga lehe eest, mis meie välja anname tööliste poolt, aga kõrwa ei ole meie kellegile maksnud. Kui mõnel töölisel raha ei ole omale lehte osta, siis anname meie temale seda lehte muidu, sest meil on niipalju lugupidamist waese töörahwa vastu. Teil seda ei ole, teie oma lehte kellegile muidu ei anna. (J. Soots (põl.): Meie Wene maalt raha ei saa.)

Kõige selle põhjal leian mina, et mitte midagi riigiwastast ega seaduswastast nendes ilmunud lehtedes ei ole olnud, mille põhjal oleks wõinud neid kinni panna. „Punasel tähel“ wõis ainult see süüks olla, et tema kohtuaktist ühe välja wõtte ilma mingisuguste ääremärkusteta ära trükkis. „Tallinna Töölise“ kinnipänemise põhjuseks oli nähtawasti see, et protsess oli tulemas. Järgmised lehed on kinni pandud sellepärast, nagu härra siseminister ütles, et nende väljaandjad olla kommunistid. Aga kas siis kommunism on Eesti riigis keelatud mingisuguse seadusega? Igasugune mõtte- ja sõnawabadus on meie põhiseaduses lubatud. Missuguse seadusega saab siis kommunismi keelata? (Segased wahelhüüded keskel.) Teie juba lasete neidki maha tappa, kes mitte kommunis-

tid ei ole. Mina ei ole mitte kommunistlike partei liige, aga teie olete mind kaheksaks aastaks sunn tööle mõistnud. (J. Soots (põl.): Millal Teie kommunistilisest parteist välja astusite?) Kas Teie ei teaks mitte ütelda, millas ma sinna parteisse sisse astusin? (J. Soots (põl.): Siis, kui Teie selle partei kommunistlikeks ümber ristisite, kui Teie Wenemaalt tulite.) Ma ei saanud hästi aru, kas Teie minu käest veel mingisugust wastust tahate. (J. Soots (põl.): Ei taha.)

Mina leian, et siin ei ole tegemist riigivastase kihutustöö pärast lehtede kinnipanemisega, vaid et siin on tegemist sihikindla töörahvalt trükiwõimaluse ja sõnaõiguse ärawõtmisega, ilma et selleks mingisugust iseäralist põhjust oleks. Ja seda ei tohiks teie põhiseaduse järele mitte teha. Kui meie oma lehtedes oleme arwustanud ja näidanud teie wigasid, siis tarwitasime samas põhiseaduses ettenähtud õigusi, mida ometi kitsendada ei tohiks. Sellepärast panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Kommunistline töölisteriühm paneb Riigikogule ette 1) tunnistada Wabariigi Walitsuse wastust arupärimise peale tööliste ajalehtede sulgumise asjus mitte rahuloldawaks. 2) Asutada kõigist rühmadest komisjon, kes järgmiseks koosolekuks esineks ettepanekuga, keda isiklikult wastutusele wõtta põhiseaduse rikkumise pärast trükiwabanduse asjus.“

A. Hansen (is.): Härra siseminister igakord wastates temale ülesseatud arupärimiste peale, teeb mitmesuguseid ilusaid käeliigutusi ja lefab igakord ilusaid fraase, milledega nii suurepäraliselt wastata ja neid ettepanud küsimusi siledaks teha saab. Mina enne, kui nüüd tema wastuse peale üle minna, tahaks peatada paari asjaolu juures. Härra siseminister oli täna oma wastuses wäga kuiw ja tõi oma wastuse põhjenduseks wõi illustreerimiseks ainult mõned tsitaadid nõukogude-Wenemaa ajakirjandusest, kuna käesolewa küsimuse kohta pole aga wormilisest küljest midagi ette toodud. Ma arwan seda asjaolu wõiks põhjendada nimelt sellega, et kodanline ajakirjandus oli temal juba selle osa ära täitnud, mis ta ise oleks pidanud tegema. Wiimastel päewadel, silmas pidades seda, kui see arupärimine päewakorras oli, wõtsid selle arupärimise puhul sõna kõik kodanlised

kui ka sotsiaaldemokraatlikud häälekandjad, alates „Päewalehest“, kes seda küsimust käsitades leidis, et kinnipandud ajakirjandus ei ole mitte tööliste ajakirjandus, selle kinnipandud ajalehe seljataga ei seiswat mitte töölistehulgad, vaid neid lehti olla välja annud käputäis kommuniste. Rkl. Wanja juba peatas nende küsimuste juures, kuid mina tahtsin selle küsimuse puhul ka paar sõna ütelda. „Tallinna Tööline“ hakkas ilmuma Tallinna ametiühisuste kesknõukogu algatusel ja selle kesknõukogu selja taga seisab peale 7000 organiseeritud tööliste. Nende tööliste esitus tunnistas selle ajalehe ühelhäälel oma häälekandjaks kesknõukogu koosolekul, kus ühelhäälel kinnitati see otsus. Ka tunnistasid kõik maatööliste ametiühisused „Tallinna Tööliste“ oma häälekandjaks ja üleriikline maatööliste kongress kutsus kõiki töölisi üles seda häälekandjat toetama. Sellest kongressist wõttis osa üle 8000 töölisteesitaja. Peale selle tunnistas oma häälekandjaks „Tallinna Tööliste“ ülemaaline wabrikawanemate koosolek, kus olid esitatud kõik Eesti wabrikud, ja ka need ei olnud mitte ainult käputäis kokkukutsutud isikuid. Peale selle on üle 200 töölistekoosoleku tunnistanud ja otsustanud töötada selle heaks, et see ajaleht tööliste hulgas poolehoidu leiab. Seda tõendab ka weel see asjaolu, et tema tiraash seda-wõrd tõusma hakkas, et endise 4000—5000 eksemplaari trükkimise asemel sel silmapilgul, kui tema kinni pandi, ta 8000 eksemplaaris sai trükitud. Lubage küsida, on sotside „Tulewik“ masside leht? Waatamata, et „Tulewik“ku“ meil olewate andmete põhjal kõigest 1½—2 tuhat eksemplaari trükitakse, ei küsi ükski kodanlane, kas tema selja taga massid seisawad, wõi on ta käputäie sotside hääletoru. Küsige „Tallinna Teataja“ wäljaandjalt, kuidas lugu „Tallinna Teatajaga“? Küsige temalt, kui palju waewa ja tegemist oli temal sellel masside abil hinge sees pidada ja kuidas ta siiski kõnges ja kui uskuda teateid, olla ta sunnitud kõigi pingutuste peale waatamata hingusele minema, jättes kaubaagentuurile üle 2 miljoni wõlgu trükkimata ja paberi eest. Ehk miks ei küsi teie „Kaja“ wäljaandjalt, kes „Tallinna Teataja“ wõlgade eest wastutuse oma peale wõtnud, kui palju massi on tema selja taga? „Tallinna Tööliste“ lugejate arw tõusis iga päewaga. waatamata selle peale, et tööliste ajakirjandusele kuutellijaid raske leida, sest

kehvad töölisel oma viimaseid pennisid selle peale ei wõi anda, et söögist ilma jääda. Meie teame demokraatlise wabariigi ajaloost, et töölisajakirjanduse iga wõib siin kesta kõige rohkem kuu ja kaks, sest töölisajakirjandust waritseb alaliselt kinnipaneku hädaoht. Omal ajal katsusid sotsiaalrewolutsionäärid, kes ei asunud mitte kommunistlise internatsionaali põhimõtetele ega kuulunud ühtegi internatsionaali, wälja anda mitmeid häälekandjaid, nagu „Wõitlus“, „Tööraha wõitlus“, „Töö ja wõitlus“ jne. ja neid wõiks nii 7—8 tükki üles lugeda, mida kõike sama saatus on tabanud, et nad kinni on pandud. Wast ainult „Tallinna Töölisel“ on kõige pikem iga olnud, nimelt kolm kuud. Kui kord sarnane seisukord on, siis teate juba, et pikemaajalised tellijad etteawatlikud peawad olema ja teadma, kas nemad selle eest saawad lehte ehk mitte. Kuid selle peale vaatamata tõusis iga päewaga tema tellijate, kui ka kaastööliste arw, emnekuulmata kiirusega. Meie peame ütleva, et meil läks korda oma kaastööliste wõrku üle terve riigi luua, nii et peaaegu igas wallas ja nurgas leidus neid, mis wist peaks tõendama, et tema ei olnud mitte käputäie kommunistide häälekandja, waid et ta häälekandja on, mis paljude tööliste hulgas poolehoidu on wõitnud, ja igas maanurgas endale ikka rohkem ja rohkem lugejaid leidnud. Nii on siis sotside häälekandja „Tulewiku“ ja „Päewalehe“ wäited, et „Tallinna Töölisel“ poolehoidu pole olnud, täitsa põljendamata. (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t k u i k a p a r e m a l t p o o l t.)

Ma tahtsin weel kord tagasi tulla nende küsimuste juurde, mis siseminister siin ette tõi ja mida kodanlises ajakirjanduses on ette toodud. Öeldakse, et tema ülesanne on olnud riigikorda kukutada, nagu siin juba Riigikogu kõnetoolilt kõneldi, kuid vähemalt siseministril ei olnud ühtegi tõendust ette tuua, kus tema oleks wõinud nende lehtede weergudelt lugeda, et kutsutakse otsekoheselt kedagi riigikorda kukutama. Sarnaseid artiklid teie ei leia sealt mitte. „Tallinna Tööline“ oli ühise wäerinna häälekandja ja ta wõitles kõige pealt selle eest, et täidetaks neid 12 nõudmist, mis töörahas oma nõudmisteks üles seadnud. Need nõudmised olid üles seatud kogu organiseeritud tööliste poolt ja neid nõudmisi toetasid ka kõik organiseeritud töölised, sest nende nõudmiste eest on otsustatud

wõidelda igalpool. Pealt 200. rahwakoosolekul on need nõudmised omaks tunnistatud. Ja et need nõudmised ikka tõesti kogu töölisteklassi nõudmised olid, seda tõendab ka juba see asjaolu, et ka kodanlised erakonnad sunnitud olid nendega rehkendama. Sotsiaaldemokraadid katsusid neile esiteks küll vastu waielda, kuid viimaks pidid ikkagi tunnistama, et neile vastu waielda ei saawat, wälja arwatud wast mõned wäikesed üksikasjad. Samuti oli hinguselelainud „Tallinna Teataja“ sunnitud nii mõnegi rea pühendama tööliste ühise wäerinna küsimusele. Eriti aga rabasid need nõudmised „tööerakonda“, sest wiimane seletas ju nii pool awalikult, et temale need nõudmised üldjoontes wastuwõetawad olla. Ta läks isegi nii kaugele, et arwas wõiwat läbirääkimisi alustada ühise wäerinna walitsuse moodustamise suhtes tööraha ühise wäerinna platwormi alusel seiswate erakondadega. Seda tõendab kõige paremini see, kui uskuda nõukogude-Wenemaa ajakirjanduses toodud teateid, et ta oma esitaja professor Kink'i „erateel“ saatis Pöogelmann'i juurde pinda sondeerima tööraha ühise wäerinna walitsuse moodustamise suhtes. Üks on kindel, et tööerakond teatawal ajal õige tõsiselt oli sunnitud reageerima nende 12 nõudmise peale. (P a r e m a l t p o o l t j a k e s k e l t : O h o h , k a s t õ e s t i ! S a a l i s n a e r j a m ü r a .) Ma ütlen, et nende 12 nõudmise peale olid sunnitud ka kodanlised erakonnad reageerima, ja isegi õige tõsiselt. (A. S c h u l b a c h (töer.): T e i l p o l e w i s t ü l e w a l k ö i k h ä s t i k o r r a s . N a e r p a r e m a l p o o l j a k e s k e l .) Wõib olla, et tööerakonnas sel ajal kõik korras polnud. Isegi sotsiaaldemokraadid tulid ja ütlesid awalikult, et need põhimõtted, mille eest see „Tallinna Tööline“ peajasjalikult wõitles, on neile wastuwõetawad. (S a a l i s t o r m i l i n e n a e r .) Ei saa aga teist keegi ütelda, et „Tallinna Tööline“ oleks tegemist teinud riigikorra kukutamiseks. Tõsi, ta seisis kommunistlise internatsionaali alusel, kuid kas on see kuritegu? Härra siseminister katsus sellest aga suurt numbrit teha. Isegi „Päewaleht“ kirjutas neil päewil oma rebasekeelega, et Eestis olla isegi wõimalik agitatsiooni teha Eesti riiklise korra vastu, kuna „Tallinna Töölisest“ seda keegi wälja lugeda ei wõinud, et ta oleks riigikorra kukutamisele kutsunud. (S i s e m i n i s t e r K . E i n b u n d : M i k s t a s i i s k i n n i p a n d i ?) Kimmi pandi

sellepärast, et teie kohut ses suhtes informeerisite. Meie teame, et töölised tunnistawad praegu teist ja ka kolmat internatsionaali, ja kas see on siis kellegi kuritegu? Minu teada, ei ole see kusagil maal ära keelatud. Teie lubate ainult kodanlise korra tunnistamist. Pean ütleva, et selle lehe weergudel leidis wähe käsitamist kommunistiline internatsionaal, waid seal toodi ette ainult neid puudusi ja wiletsusi, millele all praegune Eesti töölisklass kannatab. Wõib olla, et ka oleksime kommunistlise internatsionaali põhimõtet rohkem käsitanud, kuid meil polnud seda wõimalust, ja, teiseks, oli meil wäga hästi teada see surwe, mis härra siseminister peale paneb. Ma pean teile, härra siseminister, ütleva, et mitte meil Eestis üksi pole kommunistlise internatsionaali poolehoidjaid, waid neid on olemas ka Saksamaal, Soomes, Prantsusmaal, Ameerikas, ühe sõnaga pea igas riigis on kommunistlise internatsionaali sektsioon. Iga sotsialist peab oma ülesandeks kodanlise riigikorra kukutamist, kuna teie aga ütlete, et kommunistlise internatsionaali põhimõte teistest sotsialistidest lahku läheb. Samuti on ka wale see, nagu oleks „Punane Täht“ ja „Spartakus“ kinni pandud kohtuotsuse põhjal sellepärast, et nad sõjariistus wäljaastumisele üles kutsusid. Seda neist ajalehtedest kumbki teinud pole, waid nemad pandi kinni kaitsepolitseiniku Palm'i paragrahwi põhjal. Nimetatud kaitsepolitseinik piiras oma saatkonnaga „Waba Maa“ trükoja ümber ning kui leht masinast wälja tuli, siis hakkas ta selle üle kohut mõistma. Waadake, niisugune on siis see nõndanimetatud sõnawabadus Eesti wabariigis. Meil on see sõnawabadus ainult siis, kui sa kodanlisele korrale truu oled ning kodanlist poliitikat õigeks mõistad, ning siis oled sa õige tööline, kui halleluuja laulad marodöörimistele ja spekuleerimistele. Kui sa aga tõtt näkku ütled, siis oled riigikorra kukutaja. Edasi tuuakse ette eriti just sotsiaaldemokraatide poolt, et waadake, kui meie laseme tööliste organisatsioone agitatsiooni teha kodanlise korra kukutamiseks, siis oleks see meile endile pussiga kõrri löömine. See on umbes härra Martna kirjatüki mõte, mis neil päewil „Tulewikus“ ilmus. Kuid härra Martna, ma lubaks Teile küsimisi ette panna: Kas Teie meelest on nii demokraatline „Kaja“ ja teised mustasajalised lehed? Kas need on Teie meelest suured demokraadid, kes nende põhimõtete jä-

rele töötawad, et Wenemaal ja ka siin monarhiat üles ehitada? (Naer.) ... ja igasugune mustasajaline solk, mis wabalt wõib ilmuda. Kas „Revaler Bote“ on wäga demokraatline? Ja waata, teie ometi tsiteerisite laupäewases kirjutuses, et Teie nõuate wabadust kõigile, kuid kommunistide, tööliste ajakirjandust saate toetada ainult poole jõuga. (Naer.) Üldse härra Martna, seal wõib kõikide kohta midagi wälja lugeda. (M. Martna (sd.): Kellel niisugune waba mõttelend on, kui Teil, see loeb igalt poolt midagi wälja. Naer.) Jah, waadake, lugu on niisugune, et härra siseminister tahtis Wenemaaga Eesti töölisklassi rabada, et waadake, seal ei ilmu peale kommunistlise ajakirjanduse midagi. Meil on teada praegusel ajal, et nõukogude-Wenemaal on mitte-kommunistlisele kirjandusele teatud wabadus antud, olgugi, et Wenemaa walitsus end kogu ilma ees diktatuuri walitsuseks kuulutab. (M. Martna (sd.): On juba. Naer.) Kuid härra Martna nähtawasti unustab, et needsamad töölisparteid, kes Wenemaal ilma ajakirjanduseta, kogu aeg sellesama tööliste walitsuse wastu ühises wäerinnas kogu ilma kodanlusega peale tunginud on. Kodanlus aga karjub, Wenemaal polla wabadusi ja mis õigusega Teie seda meilt nõuate? Jah, et Wenemaal on diktatuur, siis on see ka Eesti demokraatlikes riigis õigustatud. (M. Martna (sd.): Ütelge weel kord, ma ei saanud tõesti aru.) Kui Teie ei saa aru, mis mina sinna parata wõin. Ja mõeldakse siin nüüd sellega oma demokraatlikkust näidata, kui öeldakse: meie oleme demokraadid ja sellest seisukohast ei tohi meie mitte nendele sõnawabadust anda, kes meiega ühel nõul ei ole. (M. Martna (sd.): Mina ei saa Teid mitte sellepärast kaitsta, et Teie minule seda anda ei taha, mis Teie minult saada tahate. Kas saate aru? Naer.) ... (M. Martna (sd.): Siis pidage sellest kinni!) Niisugune on nüüd seisukord, härra siseminister ütles, et see olla esimene juhus, kus tema on sunnitud niisuguseid erakorralisi otsuseid tegema, et teatawa ajani isegi ajalehtede wäljaandmist ette ära keelata. Ja tema teatab, et selle otsuse olla ta teinud kommunistlise ajakirjanduse kohta. Minu teada ei ole Eestis kogu tema „iseseiswuse“ kestwusel, wälja arwatud 1918 a. lõpp, ühtki awalikku kommunistlist aja-

lehte ega ajakirja ilmunud. Nii siis, härra siseminister, lubage öelda, Teie ei keelanud mitte kommunistilise kirjanduse ilmumist kunni 1923 1. jaanuarini, vaid tööliste ajakirjandust. Nüüd toodi ette ja katsuti seda küsimust sellega põhjendada selle suure naabri suhetega, kellega wahekord muutunud on. Härra minister ei ütelnud aga mitte, kuidas see wahekord õieti muutunud on. Kas on see selle lehe väljaandjate süü läbi või on see kellegi teise süü läbi muutunud. Lugege, härra siseminister, tänane „Päewaleht“ õieti läbi, mis käsib meie ja Wenemaa wahelist välispoliitikat üldse. Pange see „Päewaleht“, niisama ka „Waba Maa“ kinni, mis käsib oma ukseesist pühkima hakata, mis väliselt mitte korras ei ole. Kui teie oma häälekandja ütleb, et teie poliitika ukseesine mitte puhas ei ole, siis ärge otsige suhete halwenemise põhjusi mitte „Tallinna Töölise“ weergudelt ega ka alt keldrist, kus „Tallinna Tööline“ ilmub. Kui suhted Wenemaaga Kingissepp'a tapmise pärast, mida mõned teist kahjatsena on hakanud, nimetades seda tapmist kurjaks juhtumiseks, halwenenud on, siis, härra minister, ei tulnud see mitte sealt keldri poolt, et niisuguse aktiga maha saite. Ma ei taha muidugi ütelda, et Kingissepp'a tapmiselugu selle wiimase aja poliitikat on muutnud. Meil on ju raske igasuguste poliitiliste kombinatsioonidega kursis olla, sest et teie panete meie eest igasugused ukсед ja aknad lukku kirjanduse mõttes niihästi ka muus asjas. Teie enda ajakirjanduses ilmunud tundemärkide järele võime konstateerida, et see poliitika on hakanud juba ammu sarnaseks muutuma, mille uksealune must on. Just sedasama õieti kirjutab tänane „Päewaleht“ välisesitajate kohta nõukogude-Wenemaal, et nad ei ole oma kohuseid õieti täitnud.

Need on need põhjused olnud. Mitte Eesti tööliklass ei ole süüdi selles „kribukrabus“, mis jutumärkidesse tuleb panna, mis teie diplomaatiliste kohwrite abil Wenemaalt välja katsute eksporteerida. Mitte tööliklass, vaid teie kodanlased ise olete selles süüdi ja selle eest wastutate teie ise, ja mitte tööline ei olnud see, kes terawaks ajas wahekorra Eesti ja nõukogu-Wenemaa wahel. Just tööliklass on see olnud, kes Wenemaa suhtes õiget rahupoliitikat on nõudnud. Tööraha ühise väerinna 12 nõudmises seisab just eriti seda nõudew punkt. Kui teie tahate nüüd ütelda, et meie oleme sunni-

tud „kribukrabu“ likwideerima või tahate seda „kribukrabu“ heaks tegema hakata, siis te sel wiisil sellega kuigi kaugele ei saa, vaid see saab teil edasi olema nii kaua, kui teie ei pühi enda poliitilised uksealused puhtaks ja kui te ei anna diplomaadi passi sarnastele isikutele, kes neid passisid taskus kanda mõistawad. Meie teame, et teie olete kogu aeg sahkerdamise poliitikat ajanud. Teil ei ole selles suhtes õieti mingisugust kindlat sihti. Nüüd loodate Teie aga oma poliitilise „kribukrabu“ vastu tekkinud rahulolematust sellega maha suruda, et sulute töölistajakirjanduse. Lubage ütelda, et see rahulolematust läheb töölisteklassis edasi ikka rohkem ja rohkem selle „kribukrabu“ pärast ja tungib palju rohkem ka wäikekodanlastesse kihtidesse. Sellega sumbutada seda liikumist ei saa ja ajakirjanduse sulgumisega kedagi ei saa teie weel mitte seda „kribukrabu“ heaks kiitma panna. Sellest seisukohast välja minnes võite teie nüüd ennast millega tahes wabandada ja ütelda, et kohus on lehed kinni pannud ja teie sammud heaks kiitnud. Meie teame, et lehe kinnipanekus ja kohtu asjus kõik nii pole olnud, nagu härra siseminister siin seletab. Lugu on ikka wist nii olnud, et lehed pandi siseministri näpunäidete järele kinni ja alles siis tehti kohtuotsuseid. Kuid härra siseminister, lubage Teile ütelda, et ka need abinõud ei wi Teid oma eesmärgile. Töölisi Teie enda ees lömmitama panna ei suuda. Eks ole ses suhtes nii palju katseid tehtud iga siseministri poolt. Kuid ometi truid sulaseid tööliühisustesse juhtiwatele kohtadele upitada pole Teie weel kunagi suutnud, ega suuda ka tulewikus. Teie näete, et need abinõud ei aita. Kui oleks Teie poliitika õige olnud ja meie oma wale, siis oleksite wõinud ju oma mehed sinna ammugi juhtiwatele kohtadele saada. Ei aita ka need abinõud, et Teie koguniste ette ära keelate lehe ilmumise, mis töölisteklassi huwisid kaitseks. Mina ei tea, kuidas töölisteklass teile selle wabaduse eest tänu on awaldanud. (Siseminister K. Einbund: On awaldatud. Pahemalt poolt: Härra Kesköll wist awaldas.) Siin ma tahtsin seda tähendada, et ametiühisused on awalikud, tegutsewad kõige demokraatlisemal alusel ja kõik küsimused otsustatakse demokraatlisel teel. Igaüks wõib seal pealt kuulata, olgu ta kaitsepolitseinik või tööline. Teie näete ometi, et tööliklass on seda poliitikat õigeks tunnistanud, mis senni ae-

tud. Igaüks tööline võib ametiühisusse astuda, olgu tema sotsiaaldemokraat või tööerakondlane. (M. Martna (sd.): Kui ta ainult seda sõimu välja kannatab. Üldine naer.) Mis sõimamisse puutub, härra Martna, siis on meil küll teada, et teie selles suhtes meid kauget üle lööte.

Wõtame nüüd Isborski asja ja selle suure hulga kommunistide protsesse. (M. Martna (sd.): Üks wale, mädanenud wõte.) Ma räägin praegu ainult tööliste ametiühisustest, kuipalju nende hulgast tegelasi on wõetud. Sotsiaaldemokraatidest mina praegu ei rääkinudki, ärge ennast ilmaaegu ärritage. (M. Martna (sd.): Ma ei ärrita ennast mitte sugugi.) Kõige selle peale vaatamata ütlen mina, ei suuda teie seda läbi wiia, mida tahate. Teie poliitika on sarnane, mis töölisi eemale tõukab. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes, ei suuda teie kõigi oma kindralkuberneri hiilgusega oma eesmärki kätte saada. Teie annate ainult neile ühe ilusa atestaadi välja, kes kodanlisele korrale halleluuja laulawad, seda kiidawad ja tema ees kummardawad. Nende jaoks aga, kes selle wastu wõitlewad ja seda ebajumalaks ei pea, demokraatiline kord ei maksa ja nendel ei ole meie demokraatiast midagi nõuda. Neist seisukohtadest välja minnes ei saa mina muud teha, kui rkl. Wanja poolt ette pandud ülemineku-wormeliga ühineda.

E. Kägu (kom.): Seda küsimust on käsitanud rkl. Wanja ja Hansen, kuid üht õiget põhjust ei ole nemad siin nimetanud. „Tallinna Töölise“ õige kinnipanemise põhjus oli see, et leht julges nimetada Wiktor Kingissepp'a teie ohwriks. Tema kinniwõtmisest karjus ja kisendas kodanlus oma hääletorude kaudu ja kuulutati 1. maiks igasuguseid terroristlisi aktisid. Kodanlised lehed olid täis kõiksugust sõimu ja lärmi; loobiti meile kaela, et meie 1. mail mingisuguseid weretöid toime panna tahame, et prowokatsiooni teel politseiga kokkupõrget tekitada. Midagi sarnast ei olnud. Juhtumine Narwa maanteel politseiniku ja kahe isiku wahel katsuti prowotseerida meie kaela, et wastuhakkamist välja kutsuda ja jälle mõnda nende hulgast maha lüüa ja põhjust uuele rüüstamisele anda. Karjuti, et see juhtumine on kommunistide poolt korraldatud ja kisendati sellest kodanlises ajakirjanduses kunni langenud seltsimehe Wiktori tapmiseni, keda teie wägiwaldselt ära

tapsite, ilma põhjusi ette toomata. Tema kinniwõtmise ja hukkamise üle hõiskasid kodanlised lehed ja sotsid mõistsid wilmasel ajal seda ainult läbi nartsu hukka. Kui nüüd „Tallinna Töölise“ kui töörahwa häälekandja selle langenud seltsimehe, Eesti töörahwa waimlise juhi nime nimetas, kes oma hea tahtmise järele töötas, ilma, et keegi seda temale oleks ülesandeks teinud, et aidata kaasa Eesti töolist wabastamise wõitlusele walge terrori ikke alt, kui nüüd „Tallinna Töölise“ seda mäletada julges, siis nähti selles hirmsat tonti. See ongi see hirmus sõjariist, millega maksew kord wägiwaldselt kukutatud pidi saama ja ainult langenud seltsimees oli see sõjariist, millega teie riik kukutatud pidi saama. Mingisugust wägiwaldset üleskutset ei olnud lehes, et tulge ja läheme ja purustame kõik ära. See oli üks asi. Teine asi, miks „Tallinna Töölise“ suluti, oli see, et ta awaldas 1. mai lipukirjad, mis politsei oli lubanud. Pärast tuli kaitsepolitsei ja laastas töolistemaja puhtaks, läks linnapolitseisse ja kirjutas ette, et waadake, need lipukirjad tõmmake maha. Siis alles, kui lipud olid walmis, tuli linnapolitsei määrus, et nende lippudega ei tohi välja minna. Siin ei saa teie süüdi tööliste kaela ajada, waid see on teie oma süü, mis pärast lasksite oma aparaadi kaudu need lipukirjad välja, kui kõrgem wõim ei olnud neid weel lubanud. Kaitsepolitsei on praegu wist suurem wõim, kui awalik politsei, sest tema keelab, missugused lipukirjad ei tohi olla. Ei oleks lehes lipukirjad mitte ilmunud ja ei oleks seal Wiktor Kingissepp'a nime mitte olnud, siis ei oleks lehte mitte sulutud. Niisama suluti „Punane Täht“ sellepärast, et selles ilmus weste langenu mälestuseks. Kui räägitakse mingisugusest ideede propageerimise wabadusest, siis peaksite teie omale koti pähe tõmbama, et teie näod välja ei paistaks. Demokraatlikes põhiseaduses on ette nähtud trüki- ja sõnawabadus, et igaüks võib oma ideed kirjas kui ka sõnas propageerida. Kuid siin on täiesti teisiti talitatud. Seltsimees Hansen ütles juba ära, milleks meil sõnawabadus on. Kodanlisele ajakirjandusele olid antud kõik wabadused, et langenule sõimu ja soppa kaela heita. Kui töörahwas tahtis langenut mälestada weste kaudu, sest muud wõimalust ei olnud, siis leiti selles tonti. Härra Einbund ütles, et leht olewat tema käsul kinni pandud. Minu teada ei teadnud härra Einbund lehe sisu mitte. Ma arwan, et härra Wei-

ler'ile, kui „Waba Maa“ trükikoja juhatajale, võib olla, oli lehe sisu teada. Tema kaudu informeeriti wist ka walitsust. Leht ei pandud mitte kinni siseministri käsul, waid juba enne oli kaitsepolitsei poolt korraldus tehtud, et mitte üht eksemplaari wälja ei antaks. Kui kardeti, et leht midagi riigiwastast propageerima hakkab, siis oleks wõidud ta juba enne seda kinni panna, kui ta trükis ilmus. Kuid siin oli täiesti sihiliku töörahwa rööwimisega ja wägistamisega tegemist. Enne lastakse leht trükist wälja ja siis alles pannakse ta kinni. Mina leian, et see on täiesti töörahwa riisumine. Kui siseminister ütles, et ei tohtinud ajalehte wälja lasta, sest oli tulemas suur kommunistide protsess, siis on see täiesti õige. Seda protsessi sepitseti juba terve aasta otsa. Et sellest häbist lahti pääseda, mis protsess pidi tooma, selleks oli tarwis leht kinni panna. Terve aasta peeti inimesed kinni. Kohus mõistis pooled süüdi, kuid ka nende süüdi ei saadud kindlaks teha. Enne seda karjuti neist inimestest, et ükski ei tohi lahti saada, waid kõik peawad üles poodud ja maha lastud saama. (A. Jürgenstein (rhw.): Kes seda on rääkinud?) Eestkätt just „Waba Maa“. Kuigi tema seda awalikult ei teinud, siiski paistis iga tema weeru ja sõna wahelt wälja, et kõik need inimesed tulewad kõige kategoorilisemalt karistada. Kui tööliste ajakirjandusele oleks wõimalus antud awalikult oma arwamist awaldada selle protsessi kohta, siis ei oleks julgenud ükski kodanlane ajaleht oma suud lahti teha. Nüüd on kodanlisel ajakirjandusel hea karjuda, et waadake, sealt poolt ei tule muud midagi wälja kui ainult omaksed, kes pealt kuulawad ja kellel igatahes suuremat arwustuswõimet ei ole. Meil öeldakse, et meil on oma ideede propageerimise wabadus trükis ja sõnas. Kuid kes on julgenud seda teha oma õiglaselt seisukohalt ja ei ole mitte läinud kodanluse kintsusid kaapima, see on saanud leiwa asemel kiwa ja sõnawabaduse asemel suukorwi. Oma ideede propageerimise eest on topitud wangikongi ja on needitud raudu. Need 51 töölist on ainult oma ideede propageerimise pärast süüdlasteks mõistetud. Teie arwate, et meie oma ajakirjanduse wäljaandmiseks Wenemaalt suuri rahasummasid saame. Wangistasite Kingissepp'a, kuid loodetud kullakoormate asemel saite ainult 11 tuhat marka paberraha. Siiasaadik on ainult töölistes ise oma näljaweeringutega oma ajakirjandust pidanud toetama.

Need weeringud on ta oma kõhu, see tähendab — oma toiduse juurest näpistanud ja mitte kusagilt kaugemalt. Härra minister Einbund tõi ette Wenemaa ajakirjandust, sest ei olla mingit põhjust „Edasi“ ehk „Prawda“ järeltulijatele sümpaatlik olla. Kas kirjutas „Tallinna Tööline“ üleskutseid kodanlasi maha tappa? Seda tehti sealpool piiri ja ei ole meie ajakirjandusega seotud. Siin tahtakse ainult konksu leida, mille taha ennast ära peita. Mul ei oleks midagi selle wastu, kui niisuguste teadete järele leht kinni oleks pandud. Need 3 kommunistlist protsessi, mis kodanlusele kananaha pidid üle ihu ajama, ei ole suutnud midagi selgeks teha. (A. Ehrlich (rhw.): Moskwa lehed kirjutawad ju seda.) Meil ei ole praegu siin Moskwa lehtedega mingit ühendust selles arupärimises. (A. Weiler (töer.): See mees sõõb ja salgab.) Teie salgate. Kui waatame lähemalt, mida kirjutas wiimasel ajal „Waba Maa“, kas see on siis hea wahekorra loomine ja pidamine oma naabritega. Kui üldse mingisugust lehte waleteadete laialilaotamise pärast sulguda tahetakse, siis peaks see „Waba Maa“ olema, sest ta on niisuguseid teateid toonud, mis annaks põhjust selleks. See oli wist peale 1. maid, kui „Waba Maa's“ sõnum ilmus, et kesknõukogus mingisugune koosolek olnud, kus streigikomitee walitud. Et aga midagi sellesarnast ei olnud, andsime kaebtuse kohtusse, kuid asi on praegu weel otsustamata. Sellest on näha, et ainult tööliste ajakirjanduse sulgumiseks otsuseid ruttu tehakse, kodanliste lehtede protsessid kestawad aga 2—3 aastat, kus neile siis ainult mõni tuhat marka trahwi määratakse. Isiklikult minu wastu prowotseeritud wõtted, et waadake, missugune wampiir on, see ei ole mitte mulle häbiks waid auks.

(Sekretäri kohale asub abisekretäär W. Pezold.)

(Keskel: Kes koera saba kergitab, kui koer ise.) Mitte mina ei ole seda teinud, waid „Waba Maa“. (A. Weiler (töer.): Iga korralik koer kergitab ise oma saba. Naer.) Peetud koosolek, kus arutusel olnud, kuhu jääda, kas siia wõi üle piiri põgeneda. Ma ütlen teile, et niisugust koosolekut ei ole olnud, ja siin on jälle fakt, mis eest „Waba Maa“ wastutusele wõetud peaks saama. See asi tuleks, võib olla, jälle alles 3 aasta pärast arutamisele ja „Waba Maa“ saab kiitus-

kirja pealegi. Selle 3 kuu jooksul olete juba 3 lehte sulunud, teie võite wägistada täna ja homme, aga tulewad ajad, kus teie enam seda ei tee.

P. Keerdo (is.): Härra minister lõpetas oma wastuse arupärimise peale lootuse awaldusega, et Riigikogu walitsuse tegewuse tööliste ajakirjanduse sulgumises heaks kiidab.

See on wäga loomulik, sest Riigikogu on alati heaks kiitnud kõik walitsuse sammud, mis sihitud tööliste wastu. Seda imelikum on, et härra siseminister siiski sunnitud oli waleteadetega esinema, selle asemel, et näidata, kuidas tõepoolest nende ajalehtede kinnipanemise lugu oli. „Punane täht“ ei pandud mitte otsekohe kohtuwõimude poolt kinni, waid leht konfiskeeriti hommikul siseministeeriumi korraldusel ära ja alles lõuna ajal tegi kohus kinnipanemise otsuse. Niisamuti ei ole õigus, et „Spartakus“ otsekohe kohtuotsusel oleks kinni pandud. „Spartakus“ korjati trükikojas juba siis ära, kui ta weel ei olnud ilmunud. Minu teada ei ole Eesti wabariigis eeltsensuuri olemas ja seepärast paistab imelikuna, kuidas kaitsepolitsei asutus nõnda hästi töötab, et tema isegi ilmunuta lehtede sisu teada wõib. Mina olin sel ajal ise isiklikult trükikojas ja wõin tõendada, et ühtegi lehte trükikojast wälja ei läinud, ja et neist lehtedest keegi ühtegi ei olnud saanud. On kaks wõimalust olemas. Esimene oleks see, et kaitsepolitseil oma agendid trükikojas ja teine wõimalus oleks see, et leht pandi hurraa peale kinni lootuses, et seal ehk ikka midagi leidub, mis paragrahwi alla saab wiia. Ja tõepoolest ei ole nende paragrahwidega ümberkäimine sugugi mitte raske. Siin näitas meile juba Riigikogu liige Kägu, kuidas „Tallinna Tööline“ kinni pandi. See leht pandi sellepärast kinni, et seal leidsid mõned loosungid, mis olla siseministri poolt ära keelatud. Need loosungid on niisugused, mis lubatud igas demokraatlikes ja isegi monarhistlikes riigis, nagu — „Meie nõuame töörahwa tagakiusamise lõpetamist“, „Meie nõuame töörahwa walitsust.“ Isegi tööerakond on rääkinud töörahwa walitsuse wõimalusest, muidugi teada oma-moodi töörahwa walitsusest aru saades. Leht pannakse aga selle nõudmise eest kinni. Minewal suwel pandi naeruwäärilisel põhjusel kinni Tartus „Tööliste leht“. Leht pandi kinni sellepärast, et tema awaldas kominterni üleskutset, missugune

igalpool mujal ilmunud, isegi kodanlistes lehtedes. Mispärast see õigus kodanlistele lehtedele anti — on arusaamatu. Kuid tõepoolest lehte ei pandud mitte sellepärast kinni, et ta awaldas teatud üleskutse, waid põhjused olid hoopis teistsugused.

Iseäralist põhjust selleks pole tarwiski, sest härra minister wõib igas kõigesüütumas artiklis midagi leida, mida paragrahwide alla wiia. Peaasi, mispärast „Tallinna Tööline“ ja teised tööliste lehed kinni pandi, on see, et „Tallinna Tööline“ hakkas ikka enam ja enam tööliste seas poolehoidu leidma ja et töölised ta oma häälekandjaks tunnistasid. Just samadel põhjustel pandi kinni ka „Tööliste Leht“ minewal aastal. Nagu härra minister ise juba ütles, suluti „Spartakus“ enne kui ta üldse ilmunudki, samal päewal, kui algas 115-ne protsess, et leht mingisugust teist informatsiooni, kui seda kodanlised lehed tegid, ei saaks tuua. See protsess oli isenesest selle poolest iseloomustaw, et ta ei millegi peale polnud põhjendatud. Seda näitab see asjaolu, et süüdistatute seast pooled õigeks mõisteti, kuna teise poole üle kohut mõisteti, ilma et nende süü oleks kindlaks tehtud. Niisugust otsust, nagu seda sõjaringkonnakohus 115 protsessis tegi, ei oleks isegi klassikohtult oodata wõinud. Et niisugune otsus isegi kodanlastele ootamata tuli, näitab järgmine asjaolu.

(Sekretääri kohale asub sekretäär A. Tupits.)

Üks tööerakonna juhtiwatest meestest on päew enne kohtuprotsessi oma parteikaaslasele arwamist awaldanud selle protsessi käigu kohta ja tema olla ütelnud, et kui üldises protsessis keegi süüdi mõistetakse, siis ainult üks, nimelt Sommerling. See oli ühe tööerakonna juhi arwamine, mida ta oma parteisõbrale awaldas. Meile ei oleks ta muidugi tulnud seda ütleva. Tema ütles pärast protsessi ümberpöördukt, — et see kohtuotsus olla wäga õiglane. Kuid see näitab siiski, et see kohtuotsus oli niisugune, mis ootamata tuli ka nendele, kes mitte ei ole kommunistid. Ja loomulik, sellepärast, et kui etté walmistusel niisugune protsess klassikohtus, siis tuli kodanlusel enne sulguda tööliste ajakirjandus, et ära hoida erapooletut kohtukirjeldust. Selle lehe süü seisis ainult selles, et tema tõi süüdistuse akti ja kohtualuste elulookirjelduse. Weel imelikumad paistawad need põhju-

sed, millede põhjal pandi kinni need kolm mitteilmunud lehte: „Meie lipp“, „Töö wõim“ ja „Proletariaadi Punane Täht“. Härra siseminister arwas, et nende lehtede väljaandjad olewat kommunistid. Mina ei tea, kuidas härra siseminister ette teab, missuguses waimus mingi leht saab ilmuma. Ja lõpuks oleks nüüd wäga huwitaw kuulda, mis moodi meil üldse saab uut lehte välja anda. Igatahes need nõudmised, mis senni on ajakirjanduse kohta antud ja millede kohta härra ministri abi korra järelepärimise peale tähendas, et need praegu makswad on, mitte ainult kodanliste lehtede, waid kõigi lehtede kohta, olid nimetatud 3 lehe väljaandjate poolt täidetud. Ja ometi keelatakse lehe ilmumine.

Igatahes näeme kõigest sellest, et kõik need põhjused, mis härra minister on ette toonud, ei saa kedagi rahuldada, kes wähemalt põhiseaduses ettenähtud piirides trükiwabadust nõuab. Sellepärast ei saa iseseiswad sotsialistid selle walitsuse wastusega rahul olla ja saawad hääletama selle ülemineku-wormeli poolt, mis rkl. Wanja ette pani.

K. Ast (sd.): Mina ei kawatsenud käesolewa arupärimise puhul sõna wõtta. Kuid läbirääkimiste jooksul on wäga palju iseäralikka mõtteawaldusi kuuldawale tulnud, nii et mul raske on oma seisukohta awaldamata jätta. Kõige pealt lubatagu paar märkust selle küsimuse wormilise külje kohta, nimelt selle kohta, kas administratiiv wõimud on õieti talitanud sulgudes lehti, ühtlasi wõimatuks tehes kawatsetawate lehtede ilmumise. Nii palju, kui kohtu korraldusest kinni on peetud, peame meie seda tegewust õigeks tunnistama. Ja isegi sel juhtumisel, kui meie oma häälekandja kohtuwõimude poolt kinni pannakse, peame meie sellega leppima, sest et sel määral meil kohtuwõimude wastu peab lugupidamist olema. Aga härra siseministri seletusest selgus, et praegusel juhtumisel mitte kõik ajalehed kohtuwõimude poolt sulatud ei ole. Alguses tegi härra siseminister ennast käesolewas küsimuses küll täiesti süütuks ja teadmatuks, aga pärast seletas ta ikkagi, et wiimane kinnipandud leht, nimelt „Spartakus“ tema korraldusel trükikojas on aresti alla pandud. Ja kui meie nüüd meele peame, et meie kohtud asjaotsustamisel mitte suure kiirusega uhkustada ei wõi, siis tuleb iseäralik ette, — kuidas kohus ometi umbes kuue tunni

jooksul, nagu härra siseministri seletustest järeldada wõib, otsust jõudis teha. Tahtmata kipub sarnane arwamine tekki-ma, nagu oleks siin administratsiooni ja kohtu funktsioonid sassi aetud.

Wäga iseäralikuna tundub härra siseministri poolt tehtud korraldus, kommunistide poolt käimapandawaid ajalehti mitte lubada enne kui 1923 a. 1. jaanuaril. Kas härra siseminister ei leia mitte, et tema sellega wäga iseäraliku olukorra loob trükiwabaduse käsitlemisel? Kas on härra siseministril täpipealt teada, missugused kommunistid Eesti wabariigis wõiks leiduda? Ma arwan, et härra siseministri luuramisaparaat weel nii täielik ei ole, et tema kindlasti teaks öelda, missugune inimene Eestis kommunist on ja missugune mitte. Wõib oletada, et uue ajalehe väljaandmiseks ometi luba saadakse ja pärast selgub, et leht on kommunistiline. Sellega tahaks ma tähendada, et härra siseminister oma korraldusega mitte loodetud otstarbet kätte ei saa. Ta liigitab ainult meie kodanikka õiguste poolest kahte osasse ja weel sarnase, riigikodanikkudele wäga tähtsa õiguse poolest, nagu seda on trükisõna tarwitamise õigus. Missuguse seaduse alusel wõib härra siseminister niisugust liigitamist ette wõtta? Siseminister toetab muidugi sõjaseaduse peale, mis temale õiguse annab ajalehti sulguda ja teatud sihiga ajalehtede ilmumist takistada. Ma ei taha selle küsimuse juures pikemalt peatada, sest Riigikogu 4. koosolekul seletas meie rühma liige seltsimees Palwadre, kuidas waatame meie sõjaseaduse edasikestmise peale. Nüüd hiljuti, kui arutusel oli kaitseisukorra seadus, oli seltsimees Palwadre'l wõimalus meie rühma seisukohta esitades meie põhimõtteid juba laiemalt arendatuna ette tuua ja näidata, et Eesti wabariigi põhiseaduse maksmahakkamisega sõjaseisukorra edasikestmine, nagu ta siit saadik kestis ja praegu kestab, õigustatud ei ole. Ta näitas, et isegi nende Wene seaduste järele, mis meil maksawad, sõjaseaduse edasikestmine õige ei ole, seadusega kokkukõlas ei seisa. Neid wäiteid ei ole ei Riigikogu kõnetoolilt ega ka ajakirjanduses mitte ümber lükatud. Küll on üldistes sõnades katsutud õigustada sõjaseisukorra edasikestmist, on katsutud selgeks teha, et see tarwilik on, et see paratamatu on, aga et see olukord seaduslik oleks, seda ei ole keegi suutnud näidata. Ja kui lugu nii on, siis on meil kõigiti õigus hukka mõista härra siseministri

poolt tehtud sammu ajalehtede sulgumiseks. Veel vähem õigeaks peame tunnistama härra siseministri korraldust uute, edaspidi ilmuwate ajalehtede sulgumise asjus.

Kuid sellest ei järgne, et meil võimalik oleks ühineda nende motiividega, mis ette toodi iseseiswate sotsialistide ja kommunistide rühma poolt. Kõige pealt ei saa meie ühineda selle seisukohaga, nagu oleks sulutud ajalehed olnud ühise üldise tööliste wäerinna häälekandjad. Seda ei ole nad mitte olnud. Härra Hansen, kes endale nähtawasti ülesandeks oli teinud meile seda selgeks teha, et „Tallinna Tööline“ tõepoolest Eesti töölistkonna häälekandja olnud, ei suuda isegi öelda, misugune on tema enda osa selle Eesti ühistöölistkonna wäerinna loomise juures olnud. Ta tuletas meelde muuseas ka oma erakonna wäljaarenemist Wene sotsiaal-rewolutsionääride erakonnast. Järjekult wõiksime ütelda, et tema pärit on pudru-internatsionaalist... (P a h e m a l p o o l k ä r a.)... ja tõepoolest ei ole iseseiswate sotsialistide erakond muud teha suutnud, kui seda pudru, mis seal walitsemas, veel palawamaks kütta, veel rohkem mulisema panna. (P a h e m a l p o o l k ä r a, w a h e l h ü ü d e d: E k s s i i s l ä h e u u e s t i l u m i s t e k ö r g u s t e p o o l e!) Et nüüd „Tallinna Tööline“ oleks tõepoolest awaldanud teateid tööliste elust, oleks kuidagi katsunud korraldada Eesti tööliste klassiwõitlust, seda meie ei ole mitte näinud. Meie oléme kuulnud sellest lehest ainult sõimu, nurjatut prowokatsiooni. (P a h e m a l p o o l t: T o o g e n ä i t u s i!) Ah näitusi soowite teie?! Kui ma oleks teadnud, et see küsimus sarnasel kujul siin kõne alla tuleb, siis oleks kaasa wõtnud mitte ainult „Tallinna Töölise“, waid ma oleks kaasa toonud ka veel muud materjaali. Ma oleks kaasa toonud Wene nõukogude walitsuse ametlikkude asutuste statistilised andmed selle kohta, kuidas Wenemaal tööliste majandusline olukord alates Wene rewolutsiooni kuni tänawuaasta kewadeni järg-järgult kujunenud on ja missuguse astmeni ta praegu jõudnud. Teie tahate ka meie töölisi suruda samasse elamistingimistesse, nagu nad Wenemaal on.

Üks asi, mis ääretumalt imestama paneb, on see asjaolu, et härrad kommunistid ja iseseiswad sotsialistid katsuwad võimalikult kõik ära unustada, mis neile mitte kasulik ei ole. Täna on nad endi

hooleks wõtnud selgeks teha, et neil mitte kõige vähematki kokkupuutumist ei ole Wene kommunistlise erakonnaga ega ka 3. internatsionaaliga. Härra Wanja tõendas seda umbes 1½ tundi enne mind, sellelt kõnetoolilt, et tema ei kuulu mingisugusesse parteisse, tema ei ole kommunistlise partei liige jne. Teie ei ole siis mitte midagi teinud ja meie häälekandja toonitab umbes sedasama, mida on kirjutanud „Waba Maa“ ja „Päewaleht“. Teie olete enesekaitse seadnud alusele, et teie midagi ei ole teinud, kuhugile parteisse ei kuulu, kellegile kurja ei tee ja olete Eesti wabariigi lojaalsed kodanikud. Aga mis see näitab? See näitab, et teil mitte ideaali ei ole, sest inimene, kes austab iseenda põhimõtet, wõib ainult seda südame pealt maha ütelda, mis mitte ei ole temale wõõrsilt ette dikteeritud. Idee inimene nii kergesti oma põhimõtet maha ei salga. Kui teie oma põhimõtteid walmis olete iga sammu peal maha salgama, siis olete teie ideewaesed inimesed ja ei kõlba mitte Eesti tööliste wäerinna loomiseks. (W a s t a s t i k u s e d w a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t j a p a h e m a l t p o o l t.) Meie oléme iga võimalikul juhtumisel seda ära kasutanud, et Eestis muuseas ka ametiühisuste liikumist korrale seada, aga öelge, mis olete teie teinud? Need on need walurikkad küsimused, mis pärast ei saa meie mitte käesolewas asjas täie jõuga esirinnale tungida, trükiwabadust kaitsta. Meie leiame ka, et trükiwabaduse wastu Eestis surwet ja administratiiwset omawoli on olnud, nimelt selles olukorras, mis siseminister on maksma pannud, mis mitte õigustatud ei ole demokraatlikes riigis. Kuid sealjuures ei saa meie mitte wälja astuda nende lehtede kaitseks, sest et need lehed ei ole Eesti töölisteklassile mingisugust kasu toonud, küll on nad aga just aidanud Eesti töölistkonda lõhkuda. Teie tahate sel juhtumisel end ilmtingimata 3. internatsionaali poolehoidjateks tunnistada... (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t. J u h a t a j a k u t s u b r k l. K ä g u k o r r a l e j a t e e b t e m a l e m ä r k u s e.) Mina räägin iseendast!... Kui meil oleks tegemist kommunistidega, kes Eesti wabariigi piirides oma tegewust arendawad ja kes kuuluksid tõsiselt meie tööliste huwide kaitsjate hulka, et nende huwide eest kõigi abinõudega wälja astuda, siis, kui sarnaste kommunistide leht administratiiw korras sulutaks, siis loeksime endi kohuseks selle eest wälja astuda. Prae-

gusel juhtumisel ei ole meil aga seda tunnet mitte, et meie kommunistidel oleks mingisugune idee, mille juurde peatama võiks jääda, ja et nende poolt ohutataw töölisteliikumine kuidagi wiisi kuuluks wabariigi lahutamata olulikkusse.

Mina jälgisin üht protsessi, see oli Tartus wist minewal sügisel, kus 50 kommunisti üle kohut mõisteti, ja kus ainult mõned süüalustest endid süüdi tunnistasid. Ma pidin suure imestusega nägema, et selles protsessis ei olnud sarnaseid asjaolusid, mis oleks tunnistust annud kommunistlise partei tegewusest. Nagu selle protsessi käigust näha, seisib see parteiline tegewus ainult selles, et terve see suur aparaat, mis üles oli seatud partei nime all, oli tegew ainult sõjawäelise salaluuramisega. Juhatused sellele organisatsioonile, mis kohtuprotsessis käegakatsutawalt selgeks sai, anti organisatsioonile kõik honoraari eest. Wiimane kui samm, mida mõned üksikud agendid tegid, makseti rahaga kifini. Sellest näeme, et sõjawäeline salaluuramine oligi kommunistlise põrandaaluse partei peahuwiks. Mina ei saa kuidagi aru, et meie kommunistid oleks jdeelised kommunistid, ja et neile ideaalide elluwimise kaitsmine tähtis oleks, waid pean kahetsusega nägema, et see ainult wõõra riigi huwides ja palgalises sõjawäelises salaluuramises on seisnud.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär W. Pezold.)

Mis kasu saab Eesti töölistkond sellest, kui ta Wene salaorganisatsioonides ja luuramissalkades kaastegew peab olema? Mis wahe on 3. internatsionaali ja Wene täidesaatwa komitee wahel. Suurem osa 3. internatsionaali liikmeid on ka ühtlasi Wene täidesaatwa komitee liikmed.

Wõtame praeguse kommunistlise Wenemaa, siis näeme, missuguseid tagajärgi on saawutanud kommunistiline praktika Wene tööliste suhtes. Teie näete, et töölised on niwõrd seal maha surutud, et nad isegi enam protesteerida ei suuda. Teie teate wäga hästi, et Wenemaal on ära keelatud igasugused streigid ja teate ka, kuidas mitmed trükitoölised kinni pandi sellepärast, et nad streikida julgesid. Sealsamas näete aga, kuidas walitsus on oma kaitse alla wõtnud mitmed eraettewõtted, mis käima pandi pärast uut majanduslist kursi ja millede aktsionäärideks on kommissarid. Öelge, mis tehakse Wene töölistega tehastes? Kas

seal maksab töökaitse-seadus, wõi 8-tunniline tööpäew? Kas seal ei sunnita 12 kunni 14 tundi töötama? (Pahemalt poolt: Mis Te wigurdate?) Lubage küsida, kas on see teie eesmärk, et ka meie töölised selle praktika jälgedes käima hakkaksid, et ka meie töölised saaks waikiwateks tööloomadeks, inimeseks, kel mingisuguseid kodanlisi õigusi pole? Waat, see on teie eesmärk! Kuid ma ütlen, et ses asjas seisame meie weel walwel ja meist teie jagu ei saa. (E. Kägu (kom.): Teid pole ju enam, ainult teie rühm on olemas.) Seda saame weel edaspidi näha. Üks wäga keew härra hõiskas siin suure hooga, kui wäga suurel arwul töölised teie ajalehti lugeda. Ma pean aga tähendama, et omalajal kõige loetawam leht oli „Meie Mats“. Iga kodanlane ja iga tööline ostis seda, kui ta endale nalja tahtis walmistada; ja waadake, see sotsiaraandja siin ostab teie lehe igast numbrist koguni 2 eksemplaari, sellepärast et teie ajaleht nalja tegi, wäga palju nalja. (Saalis tormiline naer ja müra.) Waadake, mu härrad, nii kaua kui teie praktika niisugune on, et Eesti töölistklassi wõitlusest isesugust spordiala teha, nii kaua ei saa Eesti töölistkonna elujärg mitte paraneda, nagu seda näitab ka härra siseministri määrus trükiwabanduse kitsenduste asjus. Teie olete wiinud asja niikaugele, et trükiwabandust juletakse kärpida sarnasel kujul, nagu see praegu sündinud on — see kõik on teie tööwili. Teid ei saa töölisteks lugeda, sest teie ei suuda kaitsta töölistelehe olemasolu, ei suuda isegi organiseerida töölisi selleks, et nad oma juhi, nagu te Wiktor Kingissepp'a nimetate, mälestust austaksid ja teda leinaksid. (Segased wahelhüüded E. Kägu (kom.) poolt. Juhataja kõlistab, kutsub E. Kägu korrale ning teeb temale teist korda märkuse.) Kui teie tahtsite leinaprotesti toime panna, siis saite kokku kõigest 300 inimest töölistkonnast, kuna ometi töölistkonnas protestiwaim kõigetugewamalt tegutseb. Ja isegi need 300 kahetsesid, et endid ära meelitada lasksid. Et Eestis ei ole suutnud ennast tugew opositsioon awaldada, selles süüdistage ainult iseennast. Aga mina usun, et Eesti töölistkond oskab seisukohta wõtta ja et ta wõtab kindla seisukoha ka kommunistide wastu.

A. Leewald (kom.): Ma ei taha siin pikemalt peatama hakata, sest eelkõ-

neleja on kõik ära ütelnud. Ma tahan tähelpanu juhtida ainult selle siseministri ütelse peale, et „Spartakus“ oli waja sulguda just sellepärast, et ta awaldas enneaegu selle 115 protsessi, et see mitte ei saaks kohtumõistjate peale oma mõju awaldada. Ma pean ütlemä, et „Tallinna Teataja“, mille wastutaw toimetaja omal ajal härra siseminister oli, kirjutas sõnasõnalalt, et kohtul ei ole muud midagi tarwis kindlaks teha, kui seda, kas nad on kommunistid wõi mitte. Kui nad kommunistid on, siis maha nad. See oli sissejuhatus sellele süüdistusaktile, mida „Tallinna Teataja“ ligi nädalapäewad oma weergudel kuulutas. Kus oli härra siseminister siis, kui „Tallinna Teataja“ sel kombel oma mõju kohtu koosseisu peale awaldas? Siis ei olnud temal sugugi silma selleks, et see kohtu peale wõib mõju awaldada. Kui aga tööliste ajakirjandus tahtis ka oma seisukohta wõtta, trükkis süüdistusakti ära, peaaegu mitte midagi juurde lisades ja weel peale selle tõi süüaluste elulookirjeldused, siis pandi leht kinni, et mitte kohtu peale mõju awaldada. Waadake, siin on härra siseministri kahekeelsus, nii ütelda, teine nägu. Niimoodi talitatakse meie demokraatlikes wabariigis. Kui härra siseminister siin tõendas, et lehte olla tarwis olnud sellepärast kinni panna, et ta muidu kuritegewuslist mõju oleks awaldanud, siis peab ütlemä, et härra siseminister on ise kõige suuremat kuritegewust selles asjas üles näidanud, kõige pealt põhiseaduse wastu eksides ja teiselt poolt kohtult wõimaluse ära wõttes erapooletut seisukohta wõtta. Ma pean ütlemä, et just kohtuotsus rippus sellest ära, et ei olnud awalikku arwustust, kohtunikud ei olnud millegiga seotud, kohtusse ei lastud peale kaitsepolitsei ja kaebealuste sugulaste kedagi, lasti ainult üks sugulane iga süüaluse kohta. Ajakirjanikud on kodanluse poolt ära ostetud, kodanluse teenistuses. Pean ütlemä, et Eestis, nagu nõukogude-Wenemaal peale ametliku riigi poolt subsideeritud ajakirjanduse muud ajakirjandust olemas ei ole, kui ainult truude Siioni wahtide oma. (M. Martna (sd.) Need juba subsidiat ei saa.) Wõib ka olla, et see ajakirjandus subsideeritud on. (M. Martna (sd.): Teie ei ole oma ausust weel täiesti kaotanud, julgete weel jälja ütelda.) See on ikka peaaegu kindel, et teie abiraha saate, kas teie maksate siis ise wõi kust teie saate. Härra siseminister tõi pika

rea kirjeldusi nõukogude-Wenemaal lehtedest selle kohta, kuidas Wenemaal põlgust on awaldatud selle jälgi weretöö kohta, mis siin Wiktor Kingissepp'a kallal on toime pandud. Tema tsiteeris neid lehti, Saksamaa tööliste lehte aga sugugi ei tsiteerinud, näituseks „Rote Fahne“. Ma pean ütlemä, et seal oleks ta wäga palju tsiteerida leidnud, olgugi, et see nende sõnadega ei olnud. (Wahelhüüe: Nendel pole seal poolehoidu.) Nendel on ka seal poolehoid, igatahes rohkem, kui Wenemaal. Siin öeldakse, et Wenemaaga wahekord on terawaks läinud. Kuidas ei peaks siis wahekord mitte terawaks minema! See tegu, mis siin on sündinud, on igalpool protesti jälja kutsunud, mitte üksi Wenemaal, igalpool on sellest pikalt ja laialt kirjutatud. Siin tõendas härra Ast, et meil ei olla ideelisi kommuniste, III-da internatsionaali poolehoidjaid. Ma ei tea küll, kus härra Ast on elanud ja kust kohalt tema oma informatsiooni on saanud. Oleks ükski teist seda 115 protsessi pealt kuulama tulnud, siis oleks teie näinud, et meil walgest terrorist hoolimata ideeline kommunism ei puudu. (Wahelhüüded: Wanja ütles, et tema ei olewat ideeline kommunist. E. Kägu (kom.): Wanja ja Kägu seda ei eita.) Teie aga sinna ei tulnud, waid informeerisite ennast kodanluse poolt äraostetud ajakirjanduse kaudu. (Wahelhüüded: Wanja ütles täna siin, tema ideeline kommuniste iole. Teie olite siis wist väljas.) Meie süüdistame walitsust, et ta töölisteklassile, selle klassi suuremale osale, enamusele ajakirjanduse väljaandmist ei luba. „Tulewikus“ kirjutab isa sots Mihkel Martna... (Üldine naer.) Jah, just nii. (Müra ja naer. Wahelhüüded: Tal on nii paberi peal ülewal. M. Martna (sd.) tuleb kõnetooli juurde ja waatab kõneleja konspekti.) ...et nemad ainult poole jõuga meie arupärimist toetada saawad, sellepärast, et meie mõttewennad Wenemaal kodanlusele trükiwabadust ei luba. See on sotside seisukoht. „Päewaleht“, „Kaja“, „Tallinna Teataja“ ja „Waba Maa“ wõiwad ilmuda, aga meie leht ainult poole auruga, sest nemad nõuawad sõnawabadust kõigile. Härra Martna on waene mees. Tal on Tallinnas ainult üks maja, aga „Tulewikus“ kirjutab ta omale täieliku waimuwaesuse tunnistuse jälja. (Wahelhüüded. Müra ja naer.)

Mina ütlen, et teie wõite seda sõna wägistada täna ja homme... (J. Hüner-son (põl.): Tunahomme mitte ena m.) ... wõib olla, ka weel mõne kuu pärast. (A. Weiler (töer.): Aga kolme nädala pärast on lõpp.) Ükskord ütleme ikka maailmale oma awaliku sõna. (M. Martna (sd.): Jõudsite ikkagi lõpule.)

J. Wain (sd.): Rkl. Hansen oma kõnes ütles, et 12 nõudmist olla nii wastuwõetawad, et maatöölise kongressil ka mina nende poolt hääletanud. Meie seisukohad 12 nõudmise kohta on meie partei häälekandjas mitmel puhul awaldatud, sellepärast oleks nende sisuline arutamine siin ülearune. Ma pean aga siin meelde tuletama rkl. Wanja teadaannet maatöölise kongressil, et need 12 punkti ei ole mitte ligema tegewusprogrammi nõudmised, waid on üldised sihtjooned. „Tallinna Töölises“ kirjutati, et nende autorid walmis on neid punkte sisuliselt kui ka wormiliselt uuesti läbi waatama. Kongressil toodi weel ette, et nõudmised olia maha kirjutatud sotsiaaldemokraatide programmist. Pean tähendama, maha kirjutada on ka tarwis osata, nagu luge-dagi. Maha kirjutades on segi paisatud meie üldised põhimõtted ja ligema tege-wuskawa juhtnõõrid. Mina hääletasin selle osa poolt, mis meie programmiga ühtlane, ei leidnud tarwidust selle osa wastu hääletada. Kuid meie ühise frondi loojad teewad väga halwasti, kui nad hakkawad oma tegewuskawa mitme partei programmist maha kirjutama. Üks punkt on maaliidu programmist maha kirjutatud, mille poolt ka Teie, härra Hüner-son, oleksite wõinud hääletada. See punkt ütleb, et maareformi teostamine tuleb jalamaid seisma panna. Ma pean tähendama, et rkl. Hansen siin ebamääraselt ja ebakohaselt talitas, kui ta ütles, et mina kõigi 12 nõudmise poolt hääle-tasin. Kordan weel: ma hääletasin ainult nende nõudmiste poolt, mis meie pro-grammist wälja olid wõetud. (E. Kägu (kom.): Aga kõik nõudmised olid korraga hääletamisel.) Kui teil protokolleeriija oli, siis wõiksite protokollist lugeda, et ma ainult teatud punktide poolt hääletan. Juba sellepä-rast ei saanud ma hääletada kõikide nõud-miste poolt, et töölisteühisus, kelle pool mul mandaat oli, kõikide nõudmiste poolt ei olnud.

(Sekretääri kohale asub sekretäär A. Tupits.)

Juhataja **J. Kukk:** Sõna on sise-ministril wäljaspool järjekorda.

Siseminister K. Einbund: Austatud rkl-ed. Minu lühikesele kõnele on järgnenud kaunis pikad waidlused, mis suurelt osalt ei ole puudutanud arupäri-mist ennast, waid on palju laiema ulatuse omandanud ja on käsitanud erakondade wahekorda. Ma tahan peatada ainult üksikute asjaolude juures, mis wõõriti mõtlemiseks põhjust wõiwad anda. Kõige esmalt on rkl. härra Ast'i poolt etteheide tehtud, nagu oleks siseminister talitanud meie põhiseaduse wastaselt, kui tema lehtedele, mis kahe päewa jooksul üksteise järele registreerimisele saadeti, il-mumise takistas, sest põhiseaduse järele on meil trüki- ja sõnawabadus. Seesama põhiseadus kodanliste wabaduste osas lausub, et kõik need wabadused wõiwad kitsendatud saada sellekohase eriseadu-sega, nimelt kaitseseisukorra seadusega. Praegusel korral, kus meil sõjaseisukord seaduslikult maksab, ei saa siseministri talituswiisi kuidagi põhiseaduse wasta-seks nimetada. Uus kaitseseisukorra sea-dus ei ole Riigikogu poolt weel wastu wõetud, aga meil maksab Wene seadus-tele põhjenuw kaitseseisukord, nimelt sõ-jaseisukord. See on senni maksew, kunni ta ei ole ära kaotatud. Põhjenedes sellele seadusele ei ole siseministrilt mitte ära wõetud õigus üksikutel tarwiduse korda-del erakorralist wõimu tarwitada. Sõja-seadus maksab meil praegu Wenemaa piiri äärsetes maakohtades ja Tallinna piirkon-nas. Neis kohtades on siseministril ka meie põhiseaduse järele õigus erakorralisi õi-gusi tarwitada. Enesest on mõista, et see jääb walitsemise otstarbekohasuse küsimuseks, millal neid õigusi tarwitada ja millal mitte. Ma ütlesin, et praeguse walitsuse ajal ei ole niisuguseid õigusi senni tarwitatud. Selles iseäralises olu-korras, mis wiimastel aegadel sünnitatud, oleme sunnitud olnud erakorralisi samme astuma. Rkl. Ast juhtis tähelpanu selle peale, et niisugune walitsemise praktika wõib väga halbu tagajärgi anda, kui aja-lehti sulutakse, ilma et kindlasti teada oleks, missuguse uuestiilmuwa lehe toi-metaja on kommunist ja missuguse mitte. Mina arwan, et ükski walitsus ja ükski minister niisugusele libedale teele ei asu, et ainult lihtsa kahtlustuse korral Tallin-uas lehe ilmumise takistab. Niisugusele praktikale astumine on tõesti väga libe tee ja sennised Wabariigi Walitsuse sam-mud ei näita mitte, et sellele teele oleks

astunud. Ei ole ka põhjust arvata, et tulewikus sarnasele teele astutakse. Mis puutub eriti praegusesse juhtumisesse, siis oli see minule päewaselge, nii et minul mingisugust kahtlust ei olnud. Lehtedele allakirjutajate kohta olid minul andmed olemas, kes nad on. See ei ole tähtis, waid tähtis on see, et kõigeägedamad jooksjad, kes kõige enam näisid lehe ilmumisele huwitatud olewat, olid just meie kõige tuntawamad kommunistid ise, kes enesele lehele allakirjutaja ainult sirmiks olid wõtnud. Minule, kui siseministrile, oli igatahes selge, et nad kommunistid on ja mina ei taha sellest mingisugust saladust teha. Minul on ka selge, et nad mitte ideelised kommunistid ei ole, sest Eesti wabariik oma kodanlike wabadusega oskab ideelistest kommunistidest lugu pidada. Minule on selge, et need kommunistid kõige lähemas ühenduses on kolmanda internatsionaalliga, kes neid igal sammul subsideerib. Wiimasel ajal tekkinud olukord sundis erakorralisi samme astuma. Wõib olla, et seda olukorda wõib ära kaotada enne 1. jaan. 1923 a., wõib olla, et seda wõib teha isegi lähemal ajal. Ma pean ütleva, et ma ei ole siit kõnetoolilt mitte kõiki asjaolusid ette toonud, waid olen puudutanud ainult neid asjaolusid, mis awalikult naabri ajakirjanduses on ette toodud. (J. Piiskar (is.): Wäga salapäranne!) Üks austatud wasturääkija tõstis üles küsimuse, kuidas wõiwad nemad üldse oma lehtedele ilmumist wõimaldada. Ma pean ütleva, et selleks on olemas meil kõik seaduslikud teed. (Näer pahemal pool.) Kõigist teie naerust hoolimata on meil need teed olemas. Teie teate, et meil maksab sõjaseisukord Wene piiri ääres ja Tallinnas. Mujal ei ole sõjaseisukorda mitte ja sinna ei ulata ka minu erakorraline wõim, ja kui seal mis kisugused kuritegewuslikud sammud ilmsiks tulewad, langewad nad otsekohe kohtulise karistuse alla. Mina isiklikult olen kindel, et kohus ka edaspidi mitte vähem süüdistuse põhjustesse tungima ei saa, kui praegusel korral. Seda peab tõesti ütleva, et praegu kohus suutis tungida seewõrd sügawale teie lehtede kuritegewuse iseloomusse, et tema tõesti reageeris niisugust sammuga astuma, ja seaduse järele tegema, nagu ma kuulen Riigikogu liigete poolt öeldama. Ei ole mingisugust saladust, kuidas see asi käis. Hommikul ma pöörasin otsekohe kohtu prokurööri poole ja teatasin, et niisugune

ja niisugune leht on ilmunud ja et temas niisuguse süüteo tundemärgid awalduwad, ja palusin selle ajalehe kinnipanimise asjus kohtuistumist määrata. Ja tõesti kohtuistumine määrati samal päewal ja kõik need kolm lehte pandi kinni selsamal päewal, nii et kui rkl. härra Ast praegusel korral kahtlustawalt tahaks küsida, kas tõesti kohtuotsus on olnud, siis ma wõin seda kindlasti ütelda ja need ajalehetoimetajad teawad seda ka wäga hästi, sest et kohtuotsus on neile juba wististe kuulutatud. Et tõesti kohtuotsus oli samal päewal olnud, siis, tundes oma wastutust just wiimase ilmumise ajal, ei saanud teisiti talitada, kui pidin „Spartakus'e“ walwe all pidama. Siin ei ole mitte kaitsepolitsei süüdi, nagu seda kirjeldada katsutakse, waid mina olen süüdi. Mina pidasin tõesti selle numbri erakorraliselt walwe all ja õiendasin telefoni teel kogu selle asja ära, aga mitte kaitsepolitsei ametnik Palm. Niisugusel korral enam-wähem kindel olles, et seal asjaolud kindlasti paragrahwi alla käiwad, tegin otsuseks sellele numbrile aresti peale panna, just ainult sellele numbrile, aga mitte kogu lehe ilmumisele ei teinud ma takistust. See määrus on toimetajale ka wististe kuulutatud. Ainult sellele numbrile sai arest peale pandud selsamal päewal, kui kohtule kaebtus selle lehe peale sai esitatud. Kohus otsustas seda lehte kinni panna, nõnda et siin siseministri sammud olid täiesti seaduslikel alusel, ja tagant järele ka kohtuotsusega õigustatud, ja mitte vähematki teadmist nende sammude kohta ei jäänud mul isiklikult järele, et ma oleks seaduswastaselt wõi kodanliste wabaduste vastu talitanud. Austatud Riigikogu liikmed, kodanlikud wabadused ei ole mitte selleks, et nende wabaduste abil kurja teha, nii nagu ma tähendasin oma esimeses kõnes, waid kodanlike wabadus on selleks, et oma mõtet awaldada ja oma ideesid laiali laotada. Sellepärast, kui kodanlikud wabadused kuskil saawad tarwitatud kuritegewuseks, niisugusel korral astub kohus wahele ja tema ütleb, kas oli siin kuritegewuse tundemärka wõi ei olnud. Praegusel korral esimese kolme lehe kohta kohus on ütelnud, et need olid kuritegewused ja sulgus nemad. Teiste ajutise seisajätmise põhjus seisis kogu nendes asjaoludes, mis mina kirjeldasin. Need põhjused ei saa makswad olla mitte kogu meie maa üle, see tähendab, see meie samm ei oleks ulatanud mitte kogu

meie maa kohta, sest teie teate ju, et kogu meie maa on sõjaseaduse alt waba, peale üksikute punktide. Edasi on austatud wastuwaidlejad ja wastuseletajad tahtnud selgeks teha meile, et niisuguste abinõudega ei saa ühtegi liikumist maha suruda. Ma paluksin teid väga teatawaks wõtta, et meie nii arusaamatud walitsemise juures ei ole ja igatahes miskisuguse poliitilise hariduse olemine ka meie saanud ja oskame hinnata ideelisi liikumisi ja nende laialilagunemist ja olemine kindlad, et mingisugune surweabinõu ühtegi ideelist liikumist maha ei suru. Aga ideeline liikumine peab ka tõesti selle ideelise liikumise radades käima, ja mina olen teile ikka soovitanud ja soovitan ka täna weel: niipea kui teie ideelisele alusele asute, siis wisake selja taha kõik need abinõud, mis wäljaspoolt teile peale surutakse ja mis sunniwad meid niisuguseid samme tarwitama. Waadake, niikaua meie mitte edasi ei lähe ja niikaua mõjuwad teie peale ka surweabinõud. Need surweabinõud on ainult selleks, et teie tõesti ükskord endale jalad alla wõtaksite. Paranemise tundemärgid on juba olemas. (N a e r.) Neid asjaolusid praegu walitsedes olemine meie enne ülikoolis ja ka teistes ajalootundides tundma õppinud iga liikumist, mis on sihitud olnud maksuwa seltskonna korra wastu. Alguses need liikumised on ikka niisuguse iseloomuga olnud, mis otsekohe igasugu järsu kukutamise taktikaga esile on tulnud, aga see kõik muutub otsekohe nii aegamööda, ja mitte surweabinõu, waid tegelik elu näitab, et see ikka väga ruttu ei lähe. Ja selles see poliitika osawus õieti seisabki, et osatakse tegeliku elu tahtmist, elu loogikat kokkukõllasse seada surweabinõu loogikaga. Aktiivse poliitiliskuritegelise liikumise wastu sihitud surweabinõud peawad ikka käima oma seaduslikka radu, peawad käima kohtumõistmise kaudu. See kord tõmbab kordkorralt piiri ette ja pärast wõime meie kõige paremad kaastöölised parlamendi piirides olla: kõik teed on selleks olemas ja ka kõik wäljawaated on selleks olemas, et meie sellele rajale juba jõuame, ja sellepärast mina, kui kodanik, mitte kui walitsuse liige ja Riigikogu liige, wõib olla ka kui kodanik ja Riigikogu liige, wõin ütelda, et olgu terwitatud meil niisugune kommunism. Niisugust kommunismust ei karda meie mitte. Aga kui see kommunistiline liikumine tegutsema hakkab rewolwritega ja

pürokseliini kastidega, mida meie wiimisel ajal igalpool leiame, kui see kommunistiline liikumine tuleb meile terroristiliste wõtetega ja kättemaksmisega — waadake, niisugust ei tunnista Eesti wabariik mitte. Eesti demokraatlisel wabariigil, nagu igal teisel riigil, on ka abinõusid olemas, kuidas ta niisuguse liikumise oskab ratta ja piiri wiia. Ükski demokraatiline riik ei pörka kunagi tagasi niisuguseid abinõusid tarwitamast, kui tulewad terroristilised härrad ja teised kodanikud, kes mõtlewad oma vähemusega enamusele midagi peale sundida. (W a h e l h ü ü e: M i s a b i n õ u d n e e d o n ?) Kõigist neist asjaoludest ja iseäralistest sekeldustest wõiks selge olla, et walitsuse sammud olid põhjendatud ja meie tahaks loota, et need sammud kuigi kauase kestwusega ei ole ja et need õige pea wõiksid muudetud saada.

(W a h e l h ü ü e: W a h e a e g !)

J u h a t a j a J. K u k k: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 8.15 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 8.35 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Kukk**. Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

J u h a t a j a J. K u k k: Riigikogu läheb päewakorras edasi. Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Ma wõtsin sõna ainult faktiliseks märkuseks. Senni olemine siseministeeriumi ühe ametkonna — kaitsepolitsei — kohta kuulnud walega esinemist, nii kaitsepolitsei ametniku Palm'i esinemine kohtus Kroon'i nime all. Nüüd aga kuulsin, et ka härra siseminister järjekindlalt waleteadetega opereerib. Nimelt ütles minister, et 3 ilmumata lehte sellepärast ära keelati, et need kõik 2—3 päewa jooksul registreerimisele saadetud. Tõepoolest anti aga teadaanded ära „Meie Lipu“ kohta 9. mail, „Töö wõimu“ kohta 15. mail ja „Proletariaadi Punase Tähe“ kohta 18. mail, seega pole ministri seletus õige.

O. Strandman (töer.): Tööerakond olla 12 tööliste nõudmist heaks kiitnud, seletawad kaks iseseiswat sotsialisti. Selle teate kohta tahaksin mina lähemaid andmeid, sest nagu minu järelepärimisest tööerakonna liigetelt selgub, pole keegi seda teinud. Sellel teatel pole mingisugust alust. Härrad Hansen ja Keerdo peaksid teadma, kuna ja kes on

tööerakonna liigestest nimetatud kaheteistkümnele nõudmisele heakskiitmist annud ja nende kohus oleks sellest meile teatada. Tõepoolest oli lugu nii. Täna wu kewadel tekkis meie kommunistlise liikumise kohta palju juttusid. Räägiti, et kommunistid meie kodumaal endid endisest poliitikast lahti on ütelnud, wähe-malt niisugusest poliitikast, mis neid seoks nõukogude-Wenemaaga. Mina ei tea, kas need jutud õiged olid ja kui palju kommunistid sarnasele seisukohale asusid. Igatahes räägiti, kommunistid olla palju mõõdukamad kui iseseiswad sotsialistid. Kui siis „Töölises“ artikkel ilmus, kus arutati pahempoolse walitsuse asutamise wõimalust, küsisin mina härra Wanjal Riigikogu koridoris, kui palju sarnast ettepanekut tõsiselt tuleb wõtta. Härra Wanja seletas, et asi tõsine, temal aga iseseiswate sotsialistide ja sotsiaal-demokraatide seisukoht weel teadmata. Mina ütlesin, et asja üle wõiks kõnelda. Pean ütleva, et meil härra Ast'iga ja mitme teisega ühine waade on olnud kommunismi peale. Meie ei wõta meie kommunismi juhtisid mitte kui ideelisi kommuniste, waid kui ühe suure naaberriigi maksetawaid agenta. Seda arwamist ei ole senni keegi kõigutada suutnud. Kas see waade õige on, selle peale ei saa wanduda, kuid ta on üldine. Kui arwamisele tuldi, et mõned kommunistidest ei lähe mitte wõõrsilt abi otsima ja wõõra rahaga wõõra heaks tööd tegema, siis, mina arwan, oli loomulik, kui tööerakondlaste esitaja nendega läbirääkimistele asunud, et nende seisukoha üle selgusele jõuda. Kuna aga pärast selgus, et asjal alus puudub, on läbirääkimised muidugi ära jäänud. Mul on nende kaheteistkümne punkti nõudmised juba meelest läinud, aga härra Wain ütles, et seal ka mõisade tükeldamise seismapanemist olla nõutud! Et meie muu hulgas ka sarnast nõudmist heaks oleks kiitnud, niisuguse seletusega wõib ainult härra Hansen siit Riigikogu kõnetoolilt hakkama saada.

E. Kägu (kom.): Mina ei tahtnud nüüd enam sõna wõtta, aga et niisuguseid etteheiteid piütakse teha, siis olen selleks sunnitud. Mina praegu siin kõnetoolis wõi Riigikogus seda wist ei hakkaks ütleva, et meie kommunistid oleme. Mina arwan, et meie endid kommunistideks tunnistanud oleme teie klassikohtu ees, kus meid klassiteadlikka töölisi raudu neeti. Waadake kohtu protokollidest jä-

rele. Seal tunnistasin mina ühes Wanja ja Leewald'iga ja 85% wahialustest endid kommunistideks. Mina ütlen, et see 85% tunnistas endid ideelisteks kommunistideks ja ei mitte parteilisteks. Teie, wõib olla, asute samal seisukohal ja küsite, nagu seda tegi kohtus prokuröör Trakman, mis wahe on ideelise kommunisti ja parteilise kommunisti wahel; tema arwates pidi inimene, kes kommunistlike waatega on, tingimata ka parteisse kuuluma. Kui mina ütlen, et meie kommunistlised töölised oleme, siis ei kuulu meie mingisugusesse parteisse. (Paremalt poolt: Mis märk Teil rinnas on?) See on kogu ilma ühendatud 3. kommunistlike internatsionaali märk. Seda ei ole kohustatud keegi rinnal kandma, seega mitte partei märk. (J. Hünerson (põl.): See on kirstunaela pea.) See on teie kirstunaela pea.

Eestkätt tahaksin küsida härra sise-ministrilt. Tema ütleb, et ta kodaniku ja Riigikogu liikme seisukohalt terwitab kommunismi, aga need kodanikud, kes selle idee ja selle korra eest wõitlewad, määratakse 8 aastaks sunnitööle. Kas härra Einbund asub seisukohal, et iga inimene oma ideed propageerida wõib kõrtsis ehk ainult kodus nelja seina wahel? Aga kui ma rahwakoosolekutele lähen seda tegema, siis on see kuritegu. Härra Einbund ja tema poisid on mind mitu korda läbi tuuseldanud ja ei ole nad leidnud minu juures mitte käsigranaati ega mitte ühte rewolwrit. Ja ei saa ka ükski kodanlane tulla tunnistama, et kommunistiline rühm, niisama ka kommunistlised töölised, et need oleks läinud ja pannud toime mingisuguse terroristlike akti. Kui meil oleks niisugune siht olnud, siis ei istuks härra Einbund enam siin. Üks terrorist, Linkhorst on praegu teie oma käes ja teie kodanlised lehed kirjutasiid, et ta on surma mõistetud ja et ot-sus on täide saadetud. Aga meie teame, et ta weel praegu elab. Temale ei tee teie midagi. (J. Hünerson (põl.): Aga kui ta teie kätte satuks.) Oma tegude kaitseks heidate teie meile nüüd niisuguseid asju ette, et meie ideelised kommunistid ei ole. Nagu härra Einbund siin ütles, hindawat tema ideelisi inimesi. Aga mina ütlen teile, et teie mitte ei hinda neid, sest millega saate teie siis süüdistada Wiktor Kingisseppa, kas saab ükski kodanlane salata, et Kingissepp mitte ideeline inimene ei olnud, ja ometi tap-

site teie tema 18 tunni jooksul kõige alatumalt ära, tegite tema pikale poliitilisele tegewusele, mis mitte ükski Eesti töölisklassile, waid kogu ilma töölisele kasu tõi, 18 tunni jooksul lõpu. Kas see on siis idee hindamine? Mis moodi hindate teie ideed? Mis eest saime meie 8 aastat sunnitööd ja mille eest said mitmed inimesed mitu aastat wangistust? Oli teil ükski fakt olemas, et nad terroristid olid, wõi et nad midagi raha eest teinud olid, nagu siin rkl. Ast püüdis tõendada Tartu protsessi kohta? Mina ütlen, mispärast ei räägi teie sellest 115 protsessist? Teie ei räägi sellest sellepärast, et seal ei olnud ühtegi inimest, kes oleks selleks raha saanud, et tema oleks läinud kommunistlike ideesid laiali laotama.

Edasi on püüdnud siin Karl Ast eestkätt näidata, et nemad meiega käsikäes tulla ei saa. Mina ütlen ka, et on üks täieline kriips meie wahel. Kuid nüüd niisuguseid etteheiteid teha, et ikka raha woolab sealt Wenemaalt sisse... (Chr. Kaarna (töer.): See on õigus.) Teie olete seda 4 aastat rääkinud, aga kus on siis need miljonid, mis teie meie käest ära olete wõtnud. Küsi härra siseministri käest, kui palju tema siis neid kullalademeid meie käest kätte on saanud. (Chr. Kaarna (töer.): Ärge salake! Sööte ja salgate.) Niisama heidetakse meile ette, et meie ei ole töölisklassile midagi kasu toonud, et meie oleme püüdnud neid ainult petta. Mina aga ütlen, et meie oleme wälja heitnud oma hulgast kõik äraandjad ja waenlased ja saame seda ka edaspidi tegema. (L. Johanson (sd.): Aga Linkhorsti wälja ei wiska?) Ärge seiske mitte niisugusel seisukohal: et täna jookseme maaliitlaste ja homme tuleme kommunistide juurde. Jääge järjekindlale seisukohale, sest muidu ei saa teid töölise organiseeritud klass mitte hinnata, kui oma sõpru, waid hindab teid täiesti, kui töölise waenlasi ja äraandjaid. Ja teie ei saa seda salata, et teie need ei ole mitte. Kui karjus „Waba Maa“, et kommunistid lähewad suurel hulgal iseseiswate parteisse, et teda ära lõhkuda, siis jooksite teie kohe neile appi. Kas see oli nüüd õiglane samm, wõi ei olnud see prowokatsioon? Niisuguseid faktisid wõiks ma teile palju ette tuua, kus teie olete katsunud töölise wäerinda kilustada. Ja kui teie ütlete, et „Tallinna Tööline“ ei olnud mitte töölise ühise wäerinna häälekandja, siis mina ütlen, et

tema ei olnud mitte sotsiaaljuudaste ja töölisklassi äraandjate häälekandja. „Tallinna Tööline“ seisis täiesti niisugusel alusel, et luua ühist wäerinda organiseeritud töolistest. Meie eitame täiesti niisugust ühist wäerinda ja seisame sel kindlal alusel, et niisugused inimesed heidame oma ridadest wälja.

Juhataja **J. Kukk**: Rkl. Kägu, Teil on weel ainult üks minut kõnelemiseks aega.

E. Kägu (kom.): Et mu kõne piiratud on, siis ei saa ma mitte seda kõike ära ütelda, mis ütelda tarwis oleks. Ma ütlen ainult, et see täiesti wale seisukoht on, nagu ei oleks meie töölise organiseerimiseks midagi teinud. Ja mis olete siis teie teinud? Härra Martna läks Genfi töölisesitaja nime all, kuid mina ei oleks temale mitte oma häält andnud. Niisugused esitajad ei ole iialgi töölise huwisid kaitsnud. Faktisid wõiksin ma palju tuua, et teie seisukohta paljastada...

Juhataja **J. Kukk**: Teie kõne aeg on läbi.

E. Kägu (kom.): ...kui teie niisuguste wäidetega tulete.

E. Jonas (is.): Einbund'il on omadus teha suuri sheste... (W. Linnamägi (kristl.) „Härra“ peab ikka ette ütlemä.) Palun mulle mitte wiisakuseõpetust anda. Einbund'il on wiisiks oma kõnet suurte shestidega lõpetada, aga ma juhin tähelpanu selle peale, et need shestid alati õhku rippuma on jäänud ja elus tegelikult nendele mingisuguseid muudatusi ei järgne. Siin kõneldakse ideelisest liikumisest, lastakse elada kommunismi, ning seletatakse, et nii kaua, kui kommunistid rewolvri ja dünamiidiga ei esine, wõiwad ilmuda nende lehed ja wõiwad elada kommunistid ise niipalju kui tahes. Ma tuleaksin meelde ühte asja 1919—1920 aastatest. Siis ei olnud meie sotsiaalrewolutsionääride erakond mitte weel III internatsionaali platwormil, waid töötas täiesti eraldatult rahwuswahelistest töölise keskkoondest ja ta katsus mitmel korral wälja anda ajalehti, aga need suluti üksteise järele. Mina ei tea, kas tolaaegsetel siseministritel oli ka mingisuguseid faktilisi andmeid selle kohta, et meie erakond rewolvri ja dünamiidiga tegutses, kuid neil lehtedel ilmuda ei lastud. Nüüd wõime oletada, et Einbund'ile...

Juhataja **J. Kukk**: Rkl. Jonas, meil on wiisiks saanud walitsuse liikmeid nende ameti järele nimetada.

E. Jonas (is.): Siseminister Einbund'ile on küll, kui keegi seisab III internatsionaali platwormil, et siis teda rewolwer-kommunistiks pidada ja sellepärast tema ajalehti sulguda. Aga mina ütlen, et see on ainult ettekääne. Meil on üldse süsteemiks saanud töölisteliikumist maha suruda siis, kui ta toibudes eelkätewatest hoopidest, hakkab hoogu wõtma; just selle tõusu ajajärgul leitakse paras aeg tulnud olewat töölisteliikumise mahasurumiseks. Nii oli see juba 1919 a. sügisel, millal härrad sotsiaaldemokraadid, kes täna nii üliideelistena esinewad, end hoopis teisiti ülewal pidasid. See oli septembri algul, kui laiali aeti I ülemaaline ametiühisuste kongress, läiali aeti sel minutil, kui kogu Eesti ametiühisused olid koondumas ühe kindla keskkoha ümber. Waadake, tol korral, kui sotsiaaldemokraatidel oli Asutawas Kogus tugew opositsioon ja mille praegust puudumist härra Ast meie süüks paneb, olid just needsamad sotsiaaldemokraadid need, kes oma seltsimehe siseministri härra Hellat'i käe läbi lõhkusid ametiühisused nõnda ära, et mitu kuud järgimööda ei saanud korralikku ametiühisuste koosolekutki kokku kutsuda, kõnelemata weel ülemaalisest ühinemisest. Mina paneks küsimise ette: kas see oli tööliste õiguste kaitsemine, mille kohta härra Ast rusikaga wastu kantslit pörutades rõhutas, et nemad ei lase Eesti töölistega mitte nii talitada, nagu talitatakse Wenemaal? Tuletatagu ainult Hellat'i päewi meelde ja siis juhiks ma teie härrade sotsiaaldemokraatide poolt meie wastu sihitud ütelled teie eneste wastu.

Siis lõpuks see ideeline küsimus. Kuiwõrd ideelised olid sotsiaaldemokraadid Isborski weretöö asjus, tõendawad nende kõned, mis peetud Asutawas Kogus meie arupärimise puhul. Kas Hellat'i korraldusel töölistel maha lasti wõi mitte, seda meie ei tea, aga meie pöörasime arupärimisega Hellat'i poole, et asja kohta selgust saada. Paar kuud peale selle sündmuse käis sotsiaaldemokraatide esitaja Tähkwere wallas, kõnekoosolekul, ja seal, sotsiaaldemokraatlise partei pesas pani üks töölistest küsimise ette: „Kui teie tööliste sõbrad olete ja tööliste kasude kaitsjad tahate olla, kuidas wõisite lubada tööliste mahatapmist Isborskis?“ Selle

peale wastas härra Kartau, et need 21 inimest oli tarwis maha tappa sellepärast, et wastasel juhtumisel oleks tapetud wastasriina poolt wast weel rohkem. (K. Wirma (sd.): Kas see mitte samasugune seletus pole nagu Leeto asjus.) Seda seletas üks teie endistest parteiliigetest.

Töölistel on arwamine, et Eestis mak-sab juba 1919 aastast saadik walge terror. 1919 a. waieldi wastu sellele, ja kui mina sellest awalikul koosolekul kõnelesin, siis oli härra Wain see, kes minu wastu tõstetud protsessis, kui just mitte algatajana, siis vähemalt tunnistajana esines. (N a e r j a w a h e l h ü ü d e d.) Waadake, härra Wain, ma ei tea, et Teie see algataja olite, ja ei ütlen seda ka mitte, kuid kui minu wäljaandmine Asutawas Kogus päewakorral oli, tuli härra Martna ja teised sotsiaaldemokraadid ning seletasid, et minu süütegu pidawat ikkagi kolus arutama. Nüüd on see protsess waiksiks jäänud, aga selle eest on ka Wene sotsiaaldemokraadid vähemlaste ajakirjas tõendatud, et meil Eestis tõesti klassikohtud makswat ja ka härra Martna tõendab seda. Aga miks siis nüüd need sotsiaaldemokraadid, kes arwawad enese järjekindlat joont pidawat, oma seisukohti muutma on hakanud. Miks mõistate nüüd selle hukka, millele omal ajal oma heakskiitmist ei keelanud. Waadake, mina arwan, et teie peate tahes ehk tahtmata seda tegema, sest et olud on teid töölistest täiesti eemale wiinud, ja teie peate neile näitama, et teie püüate ka wahetewahel nende huwisid kaitseda. Samasugune lugu on ka kohtuga. Härra Ast tuleb kõnetooli ja ütleb, et kohtuwõimude wastu olla ei saa. Mõni aeg tagasi kõneles härra Martna, et sarnane kohas nagu meil, on ikkagi klassikohus. Nii siis on ränk selgusele jõuda, kumb ta siis teie arwates on, kas klassikohus wõi midagi muud. Kuid eks näita seegi küsimus sotsiaaldemokraatide kahepaiksust. Asjata on teil, härrad sotsiaaldemokraadid, uhkustada järjekindlusega. Just seda on teil kõige vähem olnud. Ettetoodud faktid tõendawad seda.

A. Hansen (is.): Ma tahtsin härra Strandman'i küsimise peale tähendada, kus ta kõnet lõpetades toonitas, et nii wõib rääkida ainult Hansen, ja mina wõin siinkohal ütelda ka, et nii räägib härra Strandman. Kuid lugu seisis selles, et mina oma kõnes peatasin „Tallinna Töölise“ küsimuse juures ja nende üles-

annete juures, mis „Tallinna Tööline“ püüdis kätte saada, ja rõhutasin ka, et tema seljataga oli töörahwa ühine väerind ja tema ei olnud mitte mingisugune kommunistide ülesleidus. Mitte ainult sotsiaaldemokraadid ei rehkendanud selle ühise väerinnaga, vaid tuli rehkendada ka meie tööerakonnal, sest ka nemad olid teatawa olukorra tõttu sunnitud nende 12 punkti peale reageerima. Muuseas juhtisin ma tähelepanu niisuguste asjade peale, et kui härrad tööerakondlased kord „Waba Maa“ ja teised ajakirjad läbi lehitsewad, siis leiawad, et olla käinud keegi nimelt tööerakonna poolt Hans Pöögelman'i pool. See on üks asi, mida ei saa eitada, ja see oli ka Wene lehtedes. (W a h e l h ü ü e : „T u l e w i k u s“!) „Tulewikus“ wist igatahes kirjutati see tõlkena Wene lehtedest. Teiseks tahaksin ma ühte asja ütelda, et omal ajal Tallinna tööliste kesknõukogu awaldas üleskutse, siis vähemalt tööerakond reageeris niiwõrd selle peale, nagu meie rühmale edasi anti, ja iseseiswate sotsialistide rühmale anti seda edasi nimelt rkl. Wanja poolt — rkl. Strandman on teatanud, et nende rühm ei ole suutnud küll kõiki neid punktsid läbi arutada, kuid rühma juhatuses on neid arutatud ja on otsusele jõutud, et nendel alustel wõiks hakata edaspidi läbirääkimisi pidama töörahwa ühise väerinna walitsuse moodustamise üle. Ma ütlen, puudutasin seda küsimust, kuid ei taha praegu tema peensustesse minna ja ei tea, missugune on tööerakonna poliitika praegu selles suhtes. (K. Wirma (sd.): Millest te siis õige räägite? Sellest, et asi mokka on läinud wõi?) Ei mitte, waid ma tahtsin ütelda, et härra Strandman arwas, et need asjad ainult mingisugune jant wõi seda-teist oli, ja selgusele ei jõudnud, et sellepärast kõik katki jäi, et need wahesündmused wahpeal on juhtunud ja tööerakonnale põhjust andnud teisiti reageerima hakata. Kui neid wahesündmusi ei oleks olnud, oleks seisukord hoopis teistsugusena välja kujunenud ja et ka härra Ast siin nii julge mehena välja astus. — tuleb niisamuti nende wahesündmuste arwele kirjutada. Härra Ast leidis, et üks tema tugewamatest poliitilistest ideelistest wastastest on häwitatud ja nüüd on aeg tulnud, kus täiel aurul peale wõib tormata. (J. Wain (sd.): Kuulge, härra Hansen, millal meie oma otsuse selle peale andsime?) Ma ei räägi praegu teie otsustest, waid praegusest seisukor-

rast ajakirjanduses. (Paremalt poolt: Kas enne wõi pärast esimest maid?) Kahtlemata enne. Härra Ast julgus siin ütelda, et rewolutsioonilistel töölistel pole mingisugust ideed ega seisukohta, waid nende eesmärk on ainult lõhutada ja pahempidi pöörata terwet ilma. (K. Ast (sd.): Ma ütlesin, et teile seda pole. Üldine naer.) Ma ütlen, et teie seisukoht on niisugune, et wasta-sele, kellele mõni hoop kodanuse poolt antud, wiimast hoop anda, üteldes, et waadake, nüüd on aeg, nüüd katsume neid wiimase niikuwideerida. Waadake, see on sotsiaaldemokraatide seisukoht ja muud mitte midagi. Kui teie leiate, et iseseiswad sotsialistid ja kommunistid ei ole töölisteklassi mitte niiviisi juhtinud, kui nad seda oleks pidanud tegema, siis olge head, wõtke ja juhtige ise ja ärge ainult üksi suuri sõnu tehke. Kas teie ei tea, härrad sotsiaaldemokraadid, et meil kodanlus äärmiselt peale tungima hakanud on, mitte üksi poliitiliselt, waid ka majandusliselt, just peale 1. mai sündmusi. Kus olite teie siis, kui meie partei awalikult välja astus tööliste tööpäewade ja palkade suhtes? (M. Martna (sd.): Ma hakkasin juba mullu Genfis sellega peale.) Teie hakkasite Genfis peale, kuid siin oli teid wäga wähe näha. Fakt on see, et sotsiaaldemokraadid oma ühise väerinna platwormi tingimisi teinud ei ole. (M. Martna (sd.): Mina ei kauple.) Kui tööliste väerind wähegi ühinema ja kosuma hakkas, siis katsus kodanlus seda tõuswat liikumist igasuguste abinõudega alla suruda. (L. Johanson (sd.): Mina sallin neid ikkagi rohkem kui maaliit.) See isiklik sallimine ei lähe minule mitte korda. Meie partei on igalpool awalikult ütelnud, et ta kolmanda internatsionaali platwormil asub. (M. Martna (sd.): Aga waguni sisse ei pääse.) Selle eest ei pruugi teil muretseda. Wõtame kõik ametiühisused, neil on kõigil kolmanda internatsionaali alus, nii hästi ka kesknõukogul ja ideewaesust tuleb teil enda juurest otsida. Mina soowitaksin eestkätt just neil härradel, kes siin teistele ideewaesust ette heidawad, oma poliitilise bagaashi ja summadanid läbi rewideerida, kas neis ei leidu ideede asemel mitte saharini j. m. sarnast.

Juhataja **J. Kukk**: Rkl. Martna, kutsun Teid korrale.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **W. Pezoid**.)

K. Ast (sd.): Ma ei taha pikalt kõnelda, sest läbirääkimistest on esialgul kõrwale mindud ja kõige vähem kõneldakse praegu sellest, mis puhul arupärimine sisse antud oli. Et puudutatud küsimusi väikseski ulatuses käsitada, selleks kasutan need 15 minutit, mis mul praegu tarvitada. Kõige pealt pean awaldama imestust selle kohta, et ka härra Jonas enast näib pidawat tööliste ühise wäerinna agendiks, kuna meie ometi teame, et härra Jonas sest ühisest wäerinnast wälja heidetud on. Selle ühise wäerinna töö on õieti jant ja selle asemel, et ühist tööliste wäerinda luua, lõhutakse sellegi wähesse arusaamine, mis senni iseseiswate sotsialistide ja kommunistide wahel walitses. Ise mahakarjutud, wõttis härra Jonas sõna ja jäi truuks oma wanale harjumusele, nagu ta wist teisiti teha ei saagi; tema ei wõinud mitte mööda minna, ilma et oleks meelde tuletanud Isborski lugu. Teie olete wast näinud katoliku kirikutes seina küljes üht iseäralist tropsi, kuhu usklik ennem sõrme pistab, kui ta risti ette lööb. Nii on ka Isborski lugu. Lugu on ammu juba läbi arutatud ja ära imetud. (Äärmiselt pahemalt poolt: Igalpool tuletatakse meelde.) Kui teie julgete öelda, et sotsiaaldemokraadid otsekohe ei reageerinud Isborski loo peale, siis waletate. Selle asemel, et minna ja asju rääkida, mis kusagil kõrwalises kohas on sündinud, wist Tähkweres, selle asemel oleks wõinud härra Jonas wäga hästi rääkida sellest, mis Asutawa Kogu liikmena kuulnud, kus mina sellel kõnetoolil selles asjas seisukoha wõtsin. Selsamal 1919 aastal oli minu rühm see, kes prokuröörile kaebtuse andis, mina kirjutasin isiklikult alla, siis weel seltsimees Rei ja teised, Isborski asjus ja see oli ka ainukene dokument, mille põhjal uurimist alati. Isborski tapmise asjas on meie poolt kõik tehtud, mis ainult teha wõidi. Isborski asi on juba likwideeritud selle wastusega, mis walitsus arupärimise peale andis. Meie, muidugi, selle wastusega rahuldatud ei ole. Igatahes ei wõi öelda, et siin küllalt energiliselt tegutsetud ei oldaks, et siin ei olnud meil head tahtmist süüdlasi wastutusele wõtta.

Ma tahtsin nüüd seda nimetada, kui iseloomulik see wiis on, kuidas teie üldse teadetega opereerite. Kas teie olete seda kuulnud, mis Kartau Tähkweres oli rääkinud? Ma arwan, keegi teist ei ole seda kuulnud. Isegi härra Jonas ei ajanud

seda tagasi. Ta ütles ainult, et tema sõber Abramson kuulis. Aga kuulge, härra Jonas, teie truu sõber ja kallis seltsimees Abramson on pidanud waletamise pärast Riigikogust lahkuma.

Ideeline lagedus on teile iseloomustaw. Mille peal põhjeneb teie kommunism? Ei millegi muu, kui waletamise peal. 1917 aastal lubati anda töölistele leiba ja rahu. Selle asemel aga tuli nälg ja sõda kõigil frontidel. Lubati kokku kutsuda Asutaw Kogu. Selle asemel kutsuti kokku nõukogu ja pandi käima kaagikohtud. Siin tuleb teie ideeline lagedus ilmsiks. Meie wõime tugewamale moraaliilisele põhjale toetada; meie oleme kuulutanud üldist rahu, meie oleme sõnawabadust nõudnud, meie oleme inimesewäärilist ülewälpidamist inimestele nõudnud, meie oleme surmanuhtluse wastu. Kui teie aga oma profaneeriwa käe pistsite sellesse liikumisesse, hakkasite tooreid instinkte omamoodi eksploateerima — saite esimesteks kaagimõistjateks maailmas. Kus poodakse rohkem, kas Wenemaal, Eestis wõi isegi Ungaris, sel walge terrori maal? (Äärmiselt pahemalt poolt: Eestis kõige rohkem.) Ametlik statistika näitab, et Wenemaal rohkem on poodud, kui wanasti Prantsuse suure rewolutsiooni ajal. Kommunism ei püsi kodanikkude ja rahwa läbi, waid püsib wõllade ja kaakide peal. Wenemaal mõistetakse kohut sotsialistide üle. Sotsialistid on seal wangimajades ja põhja kubermangudesse wälja saadetud.

Teie ütlete: meie oleme kodanlaste sabarakud, aga kelle palgalised olete teie Wenemaal? Olete teie kuulnud mingisugusest Slaschtschew-Krõmskist? Kui Vanderwelde sõitis Moskwasse, siis korraldati tema jaoks Moskwas kassikontserte. Kui sinnasamasse Moskwasse sõitis Slaschtschew-Krõmski, — pidage meeles. Denkini frondi juhataja ja tööliste ülespooja, — siis oli nõukogude walitsus see, kes temale waguni andis ja teda suure auga Moskwasse tõi. Werine tsaari kindral — see on seal täismees. Sotsialiste olete teie Wenemaal wangimajadesse ja põhja kubermangudesse toimetanud, aga kui krahw Mirbach sõitis Moskwasse, siis kuulutati seda kui suurt rewolutsiooni wõitu. See on teie ideeline tugewus. See on see baasis, mille peale teie tahate oma liikumist rajada. Ehk wõtame näitusi oma lähematest naabritest ja tuleme nüüd rahade juurde tagasi. Juhtusin Riias olema silmapilgul, kus seal walerahade lugu

päewakorral oli. Üks Läti kommunistidest, kes oli Wenemaa nälgivate tööliste aitamise komitees, oli kinni tabatud waleraha laialilaotamise pealt. Asi tuleb veel kohtus arutusele, aga Asutaw Kogu leidis tarwilikuks teda wälja heita sellepärast, et süüdistus tema wastu niiwõrd tõsine on. Siis kukkus proua Litwinow Lätimaal walerahadega sisse, mis Wenemaal walmistatud. Tema pääsis ainult selle tõttu, et ta sarnase kõrge diplomaatilise isiku proua oli. Wäga huwitawalt võib jutustada Soomest mu seltsimees Martna, kuidas seal töölisi üles kutsutakse kommunistide poolt abi andma Wene nälgivatele töölistele. Neid kutsutakse üles wabrikutest warandust warastama selleks, et abi anda Wenemaa nälgijatele. Kui nüüd töölised tõesti nende kommunistide üleskutsete järele oleks hakanud käima ja wabrikutest asju warastama, kas teie arwate siis, et see ideeline tegutsemine tööliste poolt oleks olnud. Nii jätke siis sootu kõrwale see jutt, nagu käiksinime meie käsikäes kodanlastega, nagu oleksime kannud lõhet töölisterdadesse, waid selle loriutu asemel mõtelge parem iseenda ideewaesuse peale ja hakake pattu kahjatsema. Kui kolmas ametiühisuste, maatöölise ametiühisuste kongress oli, oli seal umbes 150 saadikut koos. Igatahes seisis organisatsiooni ümber tol korral ligi 5000 inimest. Kes oli aga wiimasel maatöölise kongressil, pidi nägema, et seal saadikuid arwu poole poole vähem oli, nii umbes 70—80 inimest ja needki ei olnud mitte mandaatidega warustatud. (P a h e m a l t p o o l t : W a l e t a t e.)

Juhataja **J. Kukk**: Rkl. Piiskar ja rkl. Gustawson, ma kutsun teid korrale.

(**O. Gustawson** (is.): Kui Ast meile ütles, siis ei tehtud märkust. Ast võib meile näkku öelda, et meie wale-tame.)

K. Ast (sd.): Igatahes tean ma seda. Mina lõpetan kohe. Ma tean, et paljud töölisteühisused on oma tegewuse lõpetanud ja just selle tegewuse tagajärjel, mida Teie neis ühisustes arendasite.

Juhataja **J. Kukk**: Sõna on rkl. Jõeäär'el. Rkl. Jõeäär sõna ei tarwita. Sõna on rkl. Liigand'il.

O. Liigand (rhw.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Ma arwan, et igal arusaajal rahwaesitajal selge on, et era-

korralisel ajal, nagu praegu, loomulik on, et meie ajakirjandust lubada ei wõi, mis meie raja taga elawate ja meie riiklusele waenuliste jõudude palgalises teenistuses ja ühtlasi ka seaduste rikkumises seisab. Siia juurde ei ole ilmaaegne meelde tule-tada, et meie naabririigis, kust III internatsionaali propaganda laiali laguneb, ainuski teisemõtteline leht ei ole lubatud ja seal kõik, kes teisiti kirjutawad ja kõnele-dagi julgewad, seina äärde pannakse. Meie kodused kommunistid ja nende lige-mad sõbrad püüawad küll tõendada selle wastu, nagu ei oleks neil rajataguste kom-munistidega mingisugust tegemist, see on aga nende oma sõnadega üteldes, iseene-sele koti pähetõmbamine, seda tõendab Wene poolametlik ajakirjandus, keda meie oleme sunnitud uskuma seekord wist-tist küll enam. Seda silmas pidades peak-sin ma küll kõige õigemaks wastu wõtta ülemineku-wormelit, milles heaks kiita tu-leks walitsuse wastus käesolewa arupä-rimise kohta. Soowides aga siiski ühen-dada ülemineku-wormeli ümber wõimali-kult kõiki teisi mõtlejaid, kui seda aru-pärijad on, panen ma ette liht ülemineku-wormeliga päewakorras edasi minna.

M. Martna (sd.): Ma tahaksin rkl. Jonas'e kõne peale paar märkust teha. Rkl. Jonas püüdis siin tõendada, et sotsiaaldemokraadid on... (P a h e m a l t p o o l t : T e e k s o m a m ä r k u s t r u - s i k a g a.) ..Isborski weretööga nõus olnud, aga pärast on nad alles sellest aru saanud, et see hukkamõistetaw on. Ma tuletaks rkl. Jonas'ele meelde, et see oli maatöölise kongressil — maikuu 1920 a. — kus mul oli mõnes asjas Jonas'e juures-olekul... (E. Jonas (is.): Olin sel ajal wabariigi wõimude eest warjul.) Siis oli seal teie seltsimees Piiskar igatahes. Seal rõhutasin mina ja näitasin, et meie mitte ainult Isborski weretööd hukka ei mõista, waid et meie ka kõiki teisi weretöid hukka mõistame ja awaldasime oma kahetsust teie wastu, et teie ainult Isborski weretöid hukka mõis-tate, aga kõiki teisi weretöid, mis, võib olla, Isborski weretöö wälja kutsusid, mitte hukka ei mõista. Ma ei ütle seda „wälja kutsusid“ mitte sellepärast, et ma seda selleläbi wabandada püüan, waid hingeliselt aru saades wälja kutsus, sest et teie ei nimeta kunagi Tartu, Narwa, Walga, Sangaste ja teisi weretöid ja ei ole neid kunagi hukka mõistnud, kes seda korda saatsid. Teie ei ole kunagi nende

nimesid püüdnud teada saada. Meie ei ole kunagi neid teile ette heitnud, kuna teie ühtepuhku Isborskit meelde tuletate, nagu see tänagi jälle sündis. Mis meie teile ette heidame on just see, et teie kahesuguse mõõdupuuga mõõdate: oma weretöödest mitte sõnagi ei lausu, neid ei tunne ja nende weretööde tegijaid ei tea teie, aga siis, kui teil waja on sotsiaaldemokraate süüdistada, siis teete teie seda. Austatud härrad, teie ei tohiks mitte ära unustada, et ma siin mitte esimest korda Isborski weretööd hukka ei mõista, waid seda juba siis tegin ja igal silmapilgul teen. Teie wõite mind teotada ja sõimata kuidas tahate, ma sellest joonest ei lahku.

E. Jonas (is.): Rkl. Ast nimetas mind ühise wäerinna agendiks. Ma pean tähendama, et ma mitte ühise wäerinna agendina ei ole sõna wõtnud, waid kui ma seda olen teinud, siis Riigikogu liikmena selleks, et näidata, et „Tallinna Tööline“ ei sulutud mitte tema „kuritegelise“ kommunistlise sisu pärast, waid siin oli tegemist tööliste poolt üldiselt tunnustatud häälekandja häwitamisega. „Tallinna Tööline“ on ilmunud kogu aeg tuntud 12 nõudmise alusel. Kui palju neis 12-es nõudmises kommunismi, otsustagu igaüks ise. Aga mina tean ainult ühte, nimelt seda, et need nõudmised pole ametlikult keelu alla sattunud ja järjekult peab arwama, et neis isegi praeguse siseministri luuraw silm midagi „kuritegelist“ pole märganud. Mina olin „Tallinna Töölise“ toimetuse liige ja tean väga hästi kuidas ja missuguste põhimõtete järele teda toimetati. Igatahes ei saa teie teda kommunistide häälekandjaks nimetada.

Mis puutub sellesse wanasse, aga igawesti ka uuesse küsimusse, ja millest ka rkl. Ast täna kõneles, nimelt Isborski küsimusse, siis ei saa minagi temast mööda minna. Teil, sotsiaaldemokraatidel, oli Asutawas Kogus tugew opositsioon — kui teid seal nii wõib hüüda — sest teid oli kokku 41 inimest, kuna meid ainult 7. (K. Ast (sd.): Kuhu wiisite teie sel ajal kongressi?) Seda küsige Hellat'ilt, kuhu ta kongressi wiis. Aga lugu oli niisugune, et selleaegne siseminister Hellat ei lubanud kongressi päewakorda läbi wõtta. Põhjuseks toodi ette, et kongress oleks wõinud korda saata mingisuguse riigipöörde. Asutawa Kogu kõnetoolilt aga ei saanud Hellat omi sõnu tõendada. Ta tarwitas sedasama meetodi, mida praegu tarwitatakse. Nimelt otsis ta

kusagilt wälja kommunistlised lendlehed ja luges sealt üksikuid lauseid ette, mille järele pidi otsustada wõima, et kongress on wastu wõtnud otsuseid, mis on sihitud olnud riigikorra kukutamise poole. Midagi riigiwastast sellel kongressil aga ei olnud. Seal arutati peaasjalikult organisatsioonilisi küsimusi, kuidas ametiühisusi ühendada, et nendest kaswaks wälja tugew töölisteklassi jõud jne. Kui nõndawiisi teile, sotsiaaldemokraatidele, soowimata wool oli puruks löödud, hakkasite teie ise korraldama üksikuid kongressisid, mis pidid eriti sotsiaaldemokraatlikele erakonnale igalpool enamuse andma. Teie teate aga, et need kongressid ei toonud teile mitte soowitud tagajärgi, sest see hoop, mis septembrikuul anti, oli niitwõrd ränk kogu tööliklassile, et töölisi ei saadud enam liikuma panna terve aasta jooksul.

Edasi ütlete teie, et kommunistid on tegutsenud ainult palgalistena. Minul on juhus olnud tunda mõnda tegelast, kes osa wõtsid 1919 a. kongressist. Üks osawõtja oli, näituseks, Koolmeister, kes kohtu poolt 1 aastaks oli wangi mõistetud. Sellest hoolimata esines ta түsedama tegelasena. Peale selle tean ma weel terve rea töölisi, kes püssiraua ees seistes on hüüdnud: „Elagu tööliste rewolutsioon, elagu kommunism!“ Mis on see, mis paneb inimesi isegi waenlase püssi ees „elagu“ hüüdnud tööliste rewolutsioonile? See on idee, mis töölistehulkasid kannab. Teie saite väga halwa mulje maatööliste kongressist ja ka „115“ protsessist. Mina sain ka väga halwa mulje, aga ma olen kindel, et suur osa neist inimestest, kes kongressil wiibisid, olid aatelised. Meil ei ole mitte väga palju tugewa iseloomuga inimesi, sellepärast on väga kerge, et need inimesed muutuwad, kui nad politsei kätte satuwad. Kohtus „115“ protsessi arutamisel ei saadud mitte tõendada, kui suured summad kellegile olid maksetud. Kohtuaktides seisis, et ühele oli maksetud 1000 mk., teisele 1500, ja kõige suurem summa oli 3000 mk. Kui teie arwate, et inimene 3000 marga eest oleks enese ära müünud, siis eksite teie. Öhtul sain ma Tartu waksalis ühe naisega kokku, kelle mees juba 6 kuud Tartu türmis kinni on istunud. See naine sünnitas päari kuu eest kõige wiletsamates tingimistes ja praegugi elab ta ühes oma lapsega näljalu. Kuid siiski ütleb tema: olgu mis on, ehk tulewad siiski paremad päewad. Waadake, isegi need mahajäetud perekonnaliikmed, kes äärmiselt suures wiletsuses ela-

wad, ei nea ega wanni neid, kes tööliste-klassi eest wõideldes türmi on läinud ja sellega mahajääjatele kannatusi on walmistanud! Mina küsiksin, kas see on aade, mis neid inimesi liikuma paneb, wõi ei ole see mitte aade. Minge liikuge tööliste keskel, siis kuulete teie seda nende eneste suust. Ikka on leidunud surwe ajajärgul inimesi, kes oma waadete eest on walmis olnud wõitlusse astuma ja kes ka wägivali all elada lasewad proletaarlist ideaali. Eesti tööliste keskel on siiski rohkem idealiste, kui teie seda arwate. Ka omas elus olen leidnud neid, kellele ma ei ole suutnud mitte midagi maksta, kes aga mind on warjanud, ise riskeerides selle juures oma isikliku julgeolekuga. Kes muu, kui aateline inimene suudab ennast nii teiste eest ohwerdada.

(Sekretääri kohale asub sekretäär A. Tupits.)

A. Palwadre (sd.): Riigikogu liige Liigand on esinenud liht ülemineku-wormeliga selles mõttes, et rohkem poolehoidu wõita. Sotsiaaldemokraatide rühm selle ülemineku-wormeli poolt siiski hääletada ei saa. Ma luban enesele weel asja juurde tagasi tulla arwesse wõttes, et suurem osa aega on ära kulunud asjade peale, mis päewakorras olewa küsimusega seotud ei ole. Härra siseminister teatas, et Wabariigi Walitsuse liikmed, kes poliitikat teewad, on ka poliitilise hariduse saanud. Nemad pidada teadma väga hästi, kus teatud surweabinõu tarwitada ja kus mitte, ja siseminister tarwitades surweabinõusid, olla talitanud kokkukõlas teadusliste meetodidega. Mina pean ütleva, et meil Eestis walitsus ei oska weel surweabinõusid tarwitada. Alati tarwitab tema neid seal, kus tarwitada tarwis ei ole. Seda wõime näha ka wiimasest kommunistide protsessist, mis kindlasti skandaaliga lõppes. See protsess oli algatud kaitsepolitsei poolt, kelle kätest ta pärast kohtusse üle läks. Mina jälgisin seda protsessi ja pean oma muljete järele ütleva, et see protsess lõppes skandaaliga: Üle poole süüalustest mõisteti õigeks. Kuid mina julgen oletada, kui kohtualuseid mitte üle wiiekümne ei oleks olnud, siis ei oleks isegi nii palju süüdimõistetuid olnud, kui praegu, waid vähem. Selles protsessis oli liiga palju süüaluseid kokku kuhjatud väga nõrkade andmete järele, kuid süüaluste rohke arw wõis ise juba mõjuda hingeliselt kohtu peale, et ikkagi teatawat hulka süüdi mõista. Sellest prot-

sessist wõtsid kaitsjatena osa ka mõned poliitilised tegelased — tööerakonna endine Asutawa Kogu liige adwokaat Tomberg, ja rahwaerakonnast endine „Tallinna Teataja“ peatoimetaja adwokaat Kann. Ükski kaitsjatest ei toonitanud kohtus, et süütegu põhjendatud oleks, et karistust kergendada tuleks, waid kõik kaitsjad nõudsid süüaluste õigeksmõistmist, leides, et juriidiliste nõuete põhjal neid wõimatu on süüdi mõista.

Käesolewal korral on siseminister jälle ühe surweabinõu juurde pööranud — on üksikud ajalehed kinni pannud ja ära keelanud isegi teatawa terminini — 1. jaanuar 1923 — teatawate lehtede ilmumise. Siin paistab wälja teatud hoolimatus surweabinõude tarwitamisel. Puudub isegi kaitse põhjendada seda sammu. Peab tunnistama, et siseminister ei esitanud Riigikogule mingisugust olulist materjaali, mis Riigikogule oleks ära seletanud nende sammude tarwilikkust, mis tema poolt ette wõeti. Siseminister ei tutwustanud Riigikogu isegi nende lehtede „kuritegewuslise sisuga“. Meie teame ainult asjast nii palju, kui igauks sulutud lehti oleme lugenud. Meie ühtlasi aga teame, et ajalehtede toimetajate protsesse on rohkesti olnud, kuid ühe karistuse alla käiwa artikli leidmine lehes ei ole weel põhjuseks, et lehte kinni panna. Peaks olema terve rida sarnaseid artikleid, milledest wõiks oletada, et edaspidine lehe ilmumine kestwat kuritegewuse juhtimist tähendaks. Seda asjaolu ei ole siseminister katsunudki Riigikogule selgeks teha. Siseminister ütleb ainult kolme lehe kohta, et nad kinni on pandud. Läheme järelepärimise peale — miks seda on tehtud, ütleb siseminister, et seda on teinud kohus, aga mitte tema. Siseminister paneb oma surweabinõudega tihti ka kohtu raskesse seisukorda ja mina ei tea mitte, missuguse meelega kohus käesolewal korral siseministri lehe sulgumise tagant järele oma otsusega on kinnitanud. Siseminister ei ole meile mitte teatanud, mil põhjusel lehed kinni on pandud, mis tema nendele lehtedele otsekohe süüks andis, missugused artiklid kriminaal seadustiku paragrahwide alla kuulusid. Siseministri seletused ei anna wõimalust tema tegewusest aru saada, selle wastu annawad aga selget tunnistust tema hoolimatusest Riigikogu wastu: siseminister ei esitagi neid materjaale, mis Riigikogule seisukoha wõtmiseks tarwis. Ei wõi kahte momenti, kõlblist momenti ja juriidilist ära segada. Administratiiv-

asutused ja kohus peavad töötama kindlal seaduslisel alusel. Kommunistiline liikumine Eestis ei ole õigel pinnal, sest et Eestis asuwate organisatsioonide juhatus väljaspool riigi piire asub, — kommunistilise partei keskkomitee asub Wenemaal — selle tegelased saavad teatud palga Wene riigi kassast, mis kõlblisest seisukohast kahjulik isegi kommunismile endale, sest see asjaolu ei luba meie kommunistidel tõusta Eesti töölisteklasi esitajaks. Kõlblise ja juriidilise momendi lahutamine on ka arusaadawad. Riigikogu liige Wanja ja teised seletawad, et nad olla kommunistlised töölised, aga mitte kommunistilise partei liikmed. Kuna kommunistlisesse parteisse kuuluwus karistaw wõib olla, ei ole seda aga mitte kommunismi poole hoidmine.

Parteide wahekorjade üle on juba väga palju räägitud. Ma tahaksin ainult iseseiswatele sotsialistidele meelde tuletada, mis üks nende endistest partei kaastlastest kodanlikes „Waba Maas“ on kirjutanud kommunismi moraalse wäärtuse kohta. Hugo Raudsepp nimelt, kirjutab, et kui komintern oleks asunud kuskil kaugel, näituseks Uruguais, ja sealt oma tegelasi Eestisse saadaks, siis oleks nende tegelaste ideeline wäärtus palju kõrgem ja nemad ise moraalselt palju tugewamad. Wenemaalt tulijatel on aga Wene kulla ja Wene imperialismi lõhn juures. Ma arwan, et see on täiesti õige. Senni kui kommunistiline liikumine meil teisiti enast korraldanud ei ole, jääb see etteheide tingimata maksma. Kui meil Eestis awalikul koosolekul hüütakse kõrwuti „elagu nõukogude-Wenemaa“ — „maha Eesti härrasriik“, siis see teine lause kõlab ikkagi, et „maha Eesti wabariik üldse“. Oleme harjunud kuulma neid ühendud loosungid kommunistidelt ja iseseiswatelt sotsialistidelt. Need on aga kõrwalised asjad, praeguse arupärimise juures. Siseminister oma seletustega aga meie rühma arwates, nagu ka rühma liige Ast juba seletas, ei ole suutnud tarwitusele wõetud surweabinõusid õigustada ega wabandada.

Siseminister K. Einbund: Härra Palwadre seadis küsimuse hulga aja tagant jälle õigluse alusele. Härra Palwadre heitis mulle ette hoolimatust Riigikogu wastu, et ma materjaale esitanud ei ole, teiseks seda, et ma mitteseaduslikult olen talitanud ja kolmandaks, et ma surweabinõusid pole otstarbekohaselt käsitanud. Walitsus ei oskawat surweabi-

nõusid õigel momendil tabada, mida tõendawat muuseas ka wiimane „115“ protsess, missugust protsessi härra Palwadre jälginud ja kus umbes pool süüalustest kohtu poolt wabaks mõistetud. Sellepärast esineb see protsess isegi skandaalse protsessina, mille juures muidugi loomulikult süüdi olewat walitsus, kui protsessi algataja, ja eriti just kaitsepolitsei, kui asja üleswõtja.

Ma olen niisuguseid arwamise awaldamisi ka Riigikogu liigete poolt enne kuulnud ja sellepärast walitsuse ja eriti kaitsepolitsei kaitseks tahaksin küll asja tõejalale seada. Kui selle protsessi algatuse juures kaitsepolitsei esimesed läbiotsimised tegi ja hulga materjaali leidis, siis sai prokurööri walwe all tema poolt arreteeritud kõigest 45 isikut. Need said prokuröörile üle antud, kelle käest nemad seaduslise korra järele läksid kohtuuriija kätte. Nendest arreteeritustest ei ole minu andmete järele mitte keegi õigeks mõistetud. (J. Piiskar (is.): Wale. Üks on õigeks mõistetud.) No, wõib olla siis see üks oli, mina lasin küll eriti oma jaoks kokkuwõtte teha. Nii et politsei — prokurööri walwe all — ei olnud juriidilist diagnoosi mitte walesti pannud, nii nagu tahetakse tõendada. Peale selle kohtuuriijad leidsid, et selle materjaali põhjal palju suurem arw süüdlasi juurde peab tõmmatud saama ja kohtuuriijate käsul arreteeriti weel üks osa juurde. Palju neid arreteerituid oli, seda ma täpipealt ei tea. Nõnda et juba sellest selgub, et kohtutegelased leidsid selle materjaali nii põhjendatud olema, et nad palju suurema kogu inimesi süüdistuse alla wõtsid. Süüdistada aga nüüd walitsust, ehk eriti just politseid ei saa kuidagi wiisi. Peale protsessi on õigeksmõistmisi tulnud sellepärast, just selle teise poole kohta nagu kohtutegelased seda on kõnelenud, mitte sellepärast, et ei oleks § 102 järele põhjust olnud süüdi mõista, waid sellepärast, et nende tõsise äratundmise järele esitatud andmete põhjal, süüalused mitte täieliku teadmisega seda ei olnud teinud. Kuid iseenesest § 102 ei sea mitte seda nõudmist ülesse, sest et iga inimene peab teadma, missugusesse wõitlusrühma tema on sisse astunud.

Nii et mina paluksin austatud Riigikogu liikmeid teatawaks wõtta, et siin wähemaidki etteheiteid ei saa teha walitsusele ega eriti politseile, sest politsei töö oli siin täiesti põhjendatud ja mõõdukas olnud.

Edasi heitis härra Palwadre ette hoolimatust Riigikogu vastu, et mina ei ole mitte ette toonud wastawaid wäljawõtteid sulatud ajalehtedest, et põhjenduseks materjaali anda. Ma juba ütlesin Riigikogule, et see minul täiesti wõimatu on teha. Kuidas niisugused asjad harilikult käiwad? Need käiwad nõnda, et peawalitsus leides kuriteo tundemärke mõnes ajalehes mõne artikli juures, kui walweaparaat, saadab selle ajalehe oma saatekirja juures prokuröörile, et nendes ja nendes artiklites leidub kuriteo tundemärka ja palub selles asjas kohtuistumist määrata. Meie ei kirjelda mitte lähemalt, missugune see kuritegu on, missuguse paragrahwi alla tema käib ja nõnda edasi. Ja seda ei saa ka walweaparaadilt nõuda, see on juba prokuratuuri asi, ja kohtu-uuriija asi, kes juriidilise diagnoosi panema peab. Nii et niisugune on tegelik asjaajamise wiis. Ja nüüd, kui mina oleks ka Riigikogu liižetele selle wahekirja ette lugenud, et saates siin juures neid ja neid ajalehti juhin tähelpanu selle peale, et nendes ja nendes artiklites sisalduwad need ja need minu arwamise järele kuriteo tundemärgid, palun wastutusele wõtta, et kohtuistumist määrata. Missugune kasu sellest siis Riigikogule oleks olnud? Minu arwates mitte mingisugust. Missugune diagnoos kohtu poolt pandud, see ei wõi minule mitte teada olla ja sellest ei oleks ka Riigikogule miskit kasu, sest kohtutegewus ei kuulu Riigikogu arwustamise alla ega saa ka selle puhul üleminekuwormelit vastu wõtta. Walitsus ei wastuta kohtu tegewuse eest.

Wahekord Wabariigi Walitsuse ja kohtu wahel on Teile teada ja selge. (Pahemalt poolt: Aga kohtuminister?) Kohtuminister seisab kohust niisama kaugel kui mina. Nii et nende juhtkirjade ja teiste kirjade ettelugemiseks tänasel Riigikogu koosolekul ei olnud mingisugust põhjust. Selleks oleks põhjust olnud ainult siis, kui mina oma erakorralise wõimu põhjal ajalehed oleksin sulgunud ja selle wõimu tarwitamise põhjuseks oleksin pidanud siis fakte ette tooma. Praegusel korral ei loe aga ma mitte oma kohuseks nende põhjuste ette toomist ja kui Riigikogu neid teada tahab, siis ma palun pöörata juba arupärimisega kohtu poole, kui Riigikogu leiab, et tal selleks õigus on. Isegi Wabariigi Walitsuse poole ei saaks sel korral mitte pöörata ja küsida: Mispärast see ja see kohus tegi selle ja selle otsuse ja mis

mõtleb Wabariigi Walitsus teha et süüdlasi wastutusele wõtta, nagu tänases arupärimises on ette toodud. (K. Wirma (sd.): Kas kohtuminister siis neid paberid lugeda ei saa?) Kas Teie, rkl. Wirma, arwate, et kohtuministril kohtuotsuse kohta midagi ütelda on? Kui ma oleks toonud need ajalehed ja teile ette lugenud ja kui Riigikogu sellel puhul oleks vastu wõtnud mitte heakskiitwa wormeli, kelle vastu see wormel siis oleks käinud? Keegi, peale kohtu enese, ei wastuta tema otsuste eest. Kui austatud lehehoimetajad nende otsustega rahul ei ole, siis on neil wabadus kaebada kohtuotsuse peale, see on asjaloolik käik. (Pahemalt poolt: Asjata!) Noh, siis ärge kaebage, aga ei saa mitte praegusel korral siseministrilt nõuda, et tema oleks pidanud kohtuotsuseid kontroleerima. Siseminister saatis teatud ajalehed ühes saatekirjaga prokuröörile, et waadake, selles ja selles artiklis sisaldub kuriteo tundemärka. (J. Piiskar (is.): Miks teie neid artiklid ette ei lugenud?) Härra Piiskar, mina ei pea tarwilikuks kohtumaterjaale Riigikogule ette kanda, mille... (Wahelhüüded pahemalt poolt)... eest mina wastutaw ei ole. Kui Teie minu üle kohut mõistate, siis kanname materjaale ette, mis mind õigustawad ehk süüdistawad. (J. Piiskar (is.): Lugege lehest, missugused need kuriteo tundemärgid olid!)

Juhataja **J. Kukk**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Hansen'il.

A. Hansen (is.): Ma tahtsin paari sõnaga tähendada ühte asjaolu, ja see on järgmine: Lipuloosungid said politseile sisse antud ja seal oli nimekiri juures loosungite kohta. Nüüd aga, kui siseministril tõepoolest küsimus tekkis, et kaitsepolitsei, kui ta seal tööliste ruumides läbi otsima hakkas, asus ka läbi otsima teisi ametiühisuste ruume, siis hakkas muuseas kaitsepolitseinik Palm, kui ta lipud kõik hunnikusse oli ajanud, üksikasjaliselt, ilma nimekirjata, teisi materjaale sorteerima ja ladus mõned asjad eraldi teisale. Muuseas konfiiskeeris ta lipud ja plakatid, mille loosungid olid politsei poolt lubatud, nimelt üks nendest suurematest ja üks nendest, nii ütelda, kaelakohtulistest, mis kandis pealkirja: Elagu III internatsionaal!

Juhataja **J. Kukk**: Rkl. Hansen, ma palun Teid jääda faktilise märkuse juurde.

A. Hansen (is.): Pean tähendama, et mitte töölised ei awaldanud neid loosungid, mis politsei poolt keelatud olid, waid teine politsei hakkas konfiskeerima, mis ühelt poolt lubatud oli. Sealjuures tähendas kaitsepolitseinik Palm, et see ei pruugi mitte igakord kaitsepolitsei kohta maksew olla, mis välispolitsei poolt lubatud on. (Siseminister K. Einbund: Kelle walwe all see politsei siis tegutsseb?) Siseminister ütles, et ta kohtuuriija korraldusel tegi seda seal, kuid kohtuuriija poolt ei olnud mingisugust orderit sel puhul wälja antud, et teisi ruume läbi otsida, ehk siis lippusid ja plakaate konfiskeerida.

E. Kägu (kom.): Mina poleks sõna enam wõtnud ja ei tarwita teda ka mitte pikalt, kuid siseministri kõne puhul pidin ma tagasi tulema, nimelt „Tallinna Töölise“ kinnisulgemise juurde. Eestkätt ütlen mina, et wale on see, et sai rongikäigu wastutajale teada antud, et need ja need lipuloosungid ära keelatud olid. Mina isiklikult olin rongikäigu asutaja ja minule ei saanud mitte teatawaks see, et politsei poolt need ja need loosungid ära on keelatud enne kui 3. mail, kui seltsimees Wanja andis minule edasi selle teadaande, mida tema oli wastu wõtnud. Mina ei teadnud sellest enne mitte ja lasksin inimesed nende lipuloosungitega wälja tulla, mis meie politseile registreerimiseks ette panime. Kui kaitsepolitsei Kadriorus need ära korjas, mille kohta minul oli teada, et need on lubatud, ja pärast inimesed siiski wastutusele wõeti ja küsiti, kust teie need saite ja kes teile nad andis, siis öeldi wastuste kohta, et kas see on mingisugune seletus. Mina tahaks niipalju ütelda „Tallinna Töölise“ läbiotsimise juures keldris, et seal on toimetatud prokurööri käsul. Mina nägin aga seda orderit, kus oli öeldud, et läbi otsida tulewad need ja need ruumid. Ühtlasi, kui oleks prokuröör korralduse teinud, et kõik need andmed, mis teie leiata „Tallinna Töölise“ talituse ruumides, kas mingisuguseid lendlehti, wõi riigiwastast kirjandust, kui see prokurööri korraldusel tehti, siis annab see selget pilti, et see ei ole tõesti mitte prokurööri korraldusel tehtud, et ära korjati, mis kätte saadi. Seal korjati kõik rühma materjaalid ja ka kõik tööliste rewolutsioonilaulud, ja igasugused paberid, mis kätte saadi, ära. Wiidi nad ära kaitsepolitseisse ja öeldi, et 1. mail lauame meie internatsionaali seal ülewal,

kui teie märja silmadega nurga taga seisate. Mina wõtsin sealsamas telefonitoru kätte ja helistasin kohtupalati prokuröörile, kes mulle wastas, et tema sarnast korraldust mitte teinud ei ole ja wastas, et jalamaid olgu see asi likwideeritud. Mina tõin ise kaitsepolitseist need tööliste rewolutsioonilaulud ära, mis enne olid ära wiidud, ja mõned paberid, mis seal ära korjati ja alles siis, kui ma kohtupalati prokurööri käest nõudsin minule ärawõetud materjaali tagasi anda, siis alles esines kaitsepolitseinik Palm ettepanekuga, et waadake, need ja need lipuloosungid tulewad ära keelata, kuid ei olnud mingisugust korraldust ennem selleks tehtud. Kuid miks taheti aga lehe raha aresti alla panna, kas oli raha peale ka üleskutse trükitud ja arwati, et see raha peab ka konfiskeeritud saama? Mina nägin ka seal seda orderit, kus oli öeldud, et peab läbi otsima maja ja niisugused ja niisugused asjad ära wõtma, kuid seal wirutati kõik kotti, mis ette juktus ning pitseeriti kinni, ilma et kedagi tunnistajat juures oleks olnud, ning wiidi ülesse kaitsepolitseisse, isegi sullepead ja tühjad tindipotid wiidi minema. Ma kõlistasin kohtupalati prokuröörile ja küsisin, kas tema poolt on sarnane korraldus tehtud. Seal wastati, et pole sarnast korraldust tehtud. Mina saatsin siis prokuröörile protestikirja, kuid senni pole mingisugust wastust tulnud. Kõik meie rühma materjaal on kaitsepolitseis ja ma ei wõi selle peale kindel olla, et sinna mitte mõni 20—30 trükitud eksemplaari juurde ei ilmu Wiktor Kingisepa arwele ja et mitte ei öelda, sealt sahtlist meie nad leidsime. Mina ütlen, et mina neid kaitsepolitseisse lahti tegema küll ei lähe. Kõike seda arwesse wõttes pean ütleva, et siseministri seletused asja õigest küljest ei walgustanud.

Siseminister K. Einbund: Rkl. härra Kägu tunneb neid asju õige nõrgalt ning peab iga ametnikku oma kohalt ülemuseks ning kui üks ametnik midagi teeb, siis peab terve ametkond selles süüdi olema. Kõik see asi oli nimelt nõnda: Teie pöörasite telefoni läbi minu poole, ning mina andsin teile asja õige seisukorra üle seletuse. Kui kohus oli lehe kinni pannud, siis andis kohtupalati prokuröör kogu selle materjaali kohtuuriija kätte süüdlaste wastutusele wõtmiseks ja ühtlasi ka ametiühisuse läbiotsimiseks. Kohtuuriija hakkas täitma otsekohe prokurööri nõudmist. Ta korraldas, politsei

abil muidugi, läbiotsimise. Kuidas läbiotsimine seal oli, seda ei wõi ma ju teada, sest et mina ühegi läbiotsimise juures isiklikult ei ole, kuid tean ainult ühte, et iga läbiotsimine peab saama toimetatud tunnistajate juuresolekul. Ei usu, et ka sel korral teisiti talitatud oleks. Kui seal teisiti oleks talitatud, siis oleks wõidud selle üle minule mingisugust kaebtust sisse anda. Et läbiotsimine ilma wormalsete põhjusteta ette wõetud oleks, ei saa oletada. See on fakt, et kogu see asi sündis kohtuwõimude järelwalwel.

Juhataja **J. Kuk**: Kõnelejate nimekiri on läbi. Sisse on tulnud kolm ülemineku-wormelit: I) Riigikogu kommunistilise töölisterrühma poolt: „1. Tunnistada walitsuse wastus arupärimise peale tööliste ajalehtede sulgumise asjus mitte rahuloldawaks. 2. Asutada kõigist rühmadest komisjon, kes järgmiseks koosolekuks esineks ettepanekuga, keda isiklikult wastutusele wõtta põhiseaduse rikkumise pärast trükiwabaduse asjus.“

II) Rkl. härra Ast'i poolt: „Ära kuulates siseministri seletusi käesolewa arupärimise puhul, leiab Riigikogu, et siseministri poolt lehtede ilmumise ette ärakeelamine seaduslik ei ole, tunnistab siseministri seletused mitterahuloldawateks — ja läheb päewakorras edasi.“

III) Rkl. härra Liigand'i poolt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust kommunistilise töölisterrühma arupärimise peale tööliste ajakirjanduse ära-

keelamise kohta, läheb päewakorras edasi.“

Pänen nad hääletamisele sissetuleku järjekorras. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on rkl. Wanja ülemineku-wormel tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. härra Ast'i ülemineku-wormel on 26 häälega 28 wastu tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Liht ülemineku-wormel on 32 häälega 25 wastu wastu wõetud.

Sõna on rkl. Wirma'l korra kohta.

4. Järgmise **K. Wirma** (sd.): Arkoosoleku wesse wõttes wanemate-määramine. kogu sellekohast otsust käesolewal istungjärgul teatud arw seaduseelnõusid läbi waadata ja wastawat arwu koosolekuid pidada, teen juhatause nimel ettepaneku järgmine Riigikogu koosolek ära pidada homme kell 5 p. l. selle päewakorraga, mis täna läbi waatamata on jäänud.

Juhataja **J. Kuk**: Ettepaneku kohta sõna ei soowita. Wastu ei waielda. Loen ettepaneku wastu wõetuks. Korra kohta on sõna rkl. Piiskar'il. (J. Piiskar (is.): Eitarwita! J. Laidoner (põl.): Lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Selle wastu ei waielda. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **Joh. Kuk**.

Sekretäär **A. Tupits**.

Abisekretäär **W. Pezold**.

